

Article Type / Makale Türü
Araştırma Makalesi -
Research Article

Application Date / Başvuru Tarihi
05.09.2022 / 09.05.2022

Admission Date / Yayına Kabul Tarihi
06.24.2022 / 24.06.2022

YÖNETİM EDEBİYATI: ORHAN KEMAL'İN MURTAZA ROMAN İZLEĞİ

MANAGEMENT LITERATURE: ORHAN KEMAL'S MURTAZA NOVEL MAIN ORIENTATION

Gürcan PAPATYA¹

ÖZ: Yönetim edebiyatı, yönetimbilim yazınında yeni bir alanı tanımlar. Yönetimi edebiyatla birleştirme veya yakınlaştırma çalışmaları olarak disiplinlerarası bir nitelik taşır. Ancak ne yönetimbilim yazınında ne de yönetim akademisinde yönetim edebiyatına ilgi beklenenin üstünde değildir. İlginin azlığı daha ziyade yönetim edebiyatı içlem ve kapsamı ile edebiyat izleklerinin nasıl bir yönetimbilim ile izleneceğine yönelik belirsizlik kaynaklı düşünülebilir. Makale söz edilen belirsizliği giderme amaçlı, güçlendirilmiş yönetimbilim kapasitesi araştırma kapsamında önerilen kavram bağımlı analiz tekniği uygulaması ve Orhan Kemal'in Murtaza romanı örneği üzerinden izleği yapılmıştır. Böylece hem adlandırılan ve tanımlanan yönetim edebiyatı kapsamı, hem de bu yönde muhtemel tartışmaların nasıl olgunlaştırılacağına yönelik bir yaklaşım sunma hedeflenmiştir. Makale yönetimbilimde edebiyatın rolünü anlamlandırma ve kuramsal yapılandırma için kısa notlar verildikten sonra, önerilen yönetimbilim ile yönetim edebiyatı açısından Orhan Kemal'in "Murtaza" romanının değerlendirilmesi şeklinde iki ana başlıkta düzenlenmiştir. Murtaza romanı da iki boyutlu ve her bir boyutu iki aşamalı şekilde değerlendirilmiştir. Birinci boyutta, roman yazarının ve bizzat romanının arkaplanı analiz edilmiş, ikinci boyutta yönetim olguları tespitine dair romanın yönetsel analizi yapılmıştır. Neticede yönetimbilim alt disiplini olarak yönetim edebiyatı kapsam ve içlem görünürlüğü sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetimbilim, yönetim edebiyatı, Orhan Kemal'in Murtaza romanı, metodolojik çalışma.

ABSTRACT: Management literature defines a new field in managementology literature. It has an interdisciplinary nature as studies of combining or converging management with literature. However, the interest in management literature is not higher than expected, neither in managementology literature nor in management academy. The lack of interest can be thought of mostly due to the uncertainty about the extension and intension of the management literature and the methodology to follow the literary main orientation. In order to eliminate the ambiguity mentioned in this article, the application of the concept dependent analysis technique proposed within the scope of strengthened management science capacity research and the example of Orhan Kemal's Murtaza novel were made. Thus, it is aimed to present an approach to both the named and defined scope of management literature and how possible discussions in this direction can be matured. The article is organized under two main headings as the evaluation of Orhan Kemal's novel "Murtaza" in terms of the proposed methodology and management literature, after giving short notes for making sense of the role of literature in managementology and for theoretical structuring. Murtaza's novel was also evaluated in two dimensions and each dimension was evaluated in two stages. In the first dimension, the background of the novelist and the novel himself was analyzed, and in the second dimension, the managerial analysis of the novel was made regarding the determination of management phenomena. As a result, the extension and intension visibility of management literature as a sub-discipline of managementology has been provided.

Keywords: Managementology, management literature, Orhan Kemal's Murtaza novel, methodological study.

İmla ve Üslup için Açıklayıcı Not.

1. Makale boyunca, nokta dışındaki atıflar -daha ziyade *bkz.* ve/veya *ayrıca bkz.* biçimli- ana bilgiyi destekleyici, nokta içinde atıflar, alıntılama ya da tanımlayıcı ve çeviri atıfları biçiminde iki yönlü verilmiştir. "*ayrıca bkz.*" etkilenmekle birlikte, doğrudan alıntılanmayan, ilgili, yararlı ve/dahi, zikredilmesi gereken ve ana bilgiyi destekleyici kaynaklar olarak belirtilmiştir. Ancak bu ya kitap/makale bütünü veya bir bölümü/sayfa araları şeklinde yazılmıştır.
2. Makale metninde [] şeklinde yazımlar, metin bütünlüğünde anlam pekiştirici, () içinde kelime, terim, deyim vs. İngilizce müteakabili olarak verilmiştir. Özgün ya da üzerinde durulması gereken kavramsallarda, ya "tırnak" içinde veya *eğri (italik)* olarak yazılmıştır.
3. Ayrıca daha çok ardı ardına kullanılan ve kesme işareti ile ayrılan bağlaçlara yönelik sözcülemi ve/fakat, ve/dahası, ancak/o halde vs. yazımı ve kullanımı makale boyunca özelleştirilmiş ve özgül şekilde yer verilmiştir. Bu yazım ve kullanım tercihi, hem elit, entelektüel ve akademik, hem de yeni düşünme olanaklarını göstermek için yapılmış ve okuyanlara dikkat çekmek amacıyla kullanılmıştır.
4. Makalede *yönetimbilim* birleşik yazımı, bu alanın disiplinlerarası ilişkilerini belirtmek, yönetimin felsefi yönünü ve bilimsel olgunlaşma süreci heyecanını vurgulamak için kullanılmıştır. Ayrıca yazında ilk kez kullanılan ve isimlendirilmiş olan *yönetim edebiyatı* kavramsalı ayrı yazımı, bu alanın yönetimbilimde yeni bir alt alan/şube olarak tanımlanabileceğini düşünerek tercih edilmiştir.

1. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, gurcanpapatya@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9647-5662>

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The purpose of this article at conceptual and theoretical structuring of the scope of management literature named by its author in managementology through an example. It is aimed to combine or converge management literature with literature at the micro level, and to define it as a new sub-field/branch in managementology at the macro level.

Literature Review

Management literature can be expressed as the examination, discovery and documentation of selected literary genres and products to grasp the depth and breadth of managerial relations using scientific possibilities. It is possible to think of this expression as the crystallization of the idea of "approach to managementology with literature". However, the fact that the management literature does not have a separate literature yet, the use of indirect resources and the structuring of the literature accordingly have been considered. In this direction, the literary criticisms of the Danish-born British and interdisciplinary studies professor Christian De Cock (2000, 2001) and the French thinkers Deleuze and Guattari (1987) were brought to the field and followed as literature.

Method

In order to emphasize the methodical perspective of the article management literature and to show that there are ways to apply to different disciplines in the provision of management knowledge, and to improve the management's perspective on literature, a deductive analytical-analytical methodological approach is proposed over Orhan Kemal's novel Murtaza. The proposed approach is considered in terms of theory and practice, the theoretical aspect is more about the header of the analysis, and the practical one is about how the analysis will be done [this situation is explained in the relevant parts of the article]. Accordingly, the analytical analysis proposal was carried out in two-dimensional and each dimension was carried out in two stages regarding the novel background analysis, the background of the novel author and the analysis of the background of the novel, and the managementological analysis of the novel or the selection and determination of management phenomena.

Conclusion and Evaluation

The article has been discussed in order to show how the management literature, which was emphasized for the first time in the field, and to eliminate the ambiguity of what kind of methodology will be followed from the literary themes. It has been seen that Orhan Kemal's Murtaza novel, which is the subject of the article, has a comfortable theme without going out of the text to see the management elements and facts in reality. In the novel, the "ethical scope", which attracts a lot of attention among the management science phenomena, is viewed as a management space for emotion, not cognition. In that case, it has been seen that the problematization of management through the axis of duty, duty and responsibility, and the constant ethical emphases for management science are up-to-date in the novel.

Contribution

For the first time in the field knowledge of the management literature, the naming, definition and content of this article by the author can be considered as an important contribution in terms of conceptual and theoretical aspects.

İngilizce özet ve/veya genişletilmiş özet dair not. Edebiyatın kültüre ilişkin, adab, görgü veya terbiye gözlemlerinin sözlü ve yazılı hale getirilmesine dair kavramlarla olan ilişkisine bağlı düşünülmesi gerekliliğinden hareketle yönetim edebiyatı kavramsalının, İngilizce karşılığı "management literature" olarak ele alınmamıştır. Yönetim edebiyatı ile ilgili İngilizcede başka bir kavramsal olmadığı için, bu makalede yönetme eylemini ve sanatını ifade etmeye dair "management art and culture" sözdizimine tekabül edeceği düşünülmektedir. Öte yandan, bilimsel çalışmalarda "literatür", alanbilgisi okumaları için olmazsa olmaz koşulu düşünüldüğünde, bilimin edebiyatsız olmayacağına yönelik bir kabulün de imlendiği söylenebilir. Dolayısıyla, yönetim edebiyatının İngilizce karşılığı için de herhangi bir tercih kullanılmamış, "management literature" olarak İngilizce özet(ler)de yer verilmiştir.

Giriş

*Yönetim edebiyatının*² aşıkâre izlendiği günümüzde, ne *yönetimbilim* yazınında ne de yönetim akademiyasında edebi okumalara olan ilgi beklenenin üstünde değildir. Bunun muhtelif nedenleri sıralansa da, kök neden yönetimbiliminin edebiyat alanına yönelik bakışı parlatma isteksizliği ve/böyle bakışın gerekli olmadığı yönündeki naif yaklaşım olarak izlenebilir. Daha ileride edebiyatın baskın ve manipülatif yapısı veya yönetimbilim için edebiyatın ideolojik bir aygıt olarak kullanım uygunluğu da imlenebilir. Ancak yönetimbilimde edebiyat savsaklanmaması gereken bir düzeydir. Bu cümleyi yönetimbilimin genişleyebilir alanını gösterme veya tahkim etme biçiminde değil, yanlış giden bir düşünceyi tahsis etmeye yönelik olması şeklinde ele almak gerekir.

Şu muhakkak: Edebiyat sadece sosyal, tarihsel, siyasal, düşünsel, sanatsal, kültürel, ahlaki vs. çerçevenin veya dönemin anlaşılmasını değil, aynı zamanda yönetim ve iş/çalışma hayatı olgularını tanıma, olayları görme, durumları anlama ve açıklama konusunda bilgi kaynağı ve tartışma olanağı sağlar. Diğer bir deyişle yönetimbilimini edebiyat ile okuma ve güçlü bir yönetimbilim kapasitesi oluşturma ihtiyacının edebiyatla artacağı söylenebilir.

Bu makale, adı konan yönetim edebiyatına dair temel ilkeleri, yaklaşım kabiliyetini ve alan inşa potansiyelini görme ve açıklama konusunda kavramsal, kuramsal ve yöntemsel ilk deneme olarak düşünülmüş ve önerilmiştir. Makale 2 ana başlıkta düzenlenmiştir: (a) Birinci olarak yönetimbilim edebiyat kapsamını ve yönetim edebiyatını açıklamak, (b) ikinci olarak yönetim edebiyatını Orhan Kemal'in "Murtaza" romanı üzerinden izlemek ve bir değerlendirme yapmaktır. Böylece Murtaza romanı üzerinden, günümüz yönetim ve iş/çalışma hayatında edebiyatın rolünü göstermek ve yeni bir alan olarak yönetim edebiyatının kuramsal temellerini hissetmek hedeflenmektedir.

Başlangıç için Notlar

Makale üniversite [işletme ve kamu yönetimi okulları] eğitim ve öğreniminde edebiyatı önemseme gerekçesine ve yönetimbilimini edebiyat ile okuma, yönetimi edebiyata yakınlaştırma ihtiyacına bağlı, bilimsel yönelimi tahkim ve teyit için kaleme alınmıştır.³ Böylece "defacto" durum edebiyatı yönetimbilim alanına yeniden çağırma amaçlanmıştır. Dahası edebiyatın yönetimbilimine zarar vereceğine ve/hatta tehdit ettiğine veya faydasızlığına yönelik öngörülerinin de yersizliği işaret edilmiştir. Çünkü edebiyat "...kendinde bir amaç olup, her türlü pratik ve ticari bağlantıdan uzak,

² Yönetimbilimde ilk defa yazarca tartışmaya açılan "yönetim edebiyatı" kavramsalı için daha ziyade iki yönlü bir anlatı içeriği önerilebilir: Edebiyatta yönetim ve yönetimde edebiyat. *Yönetimbilimsel edebiyat* bu iki yönün bileştiği yerdir. Dolayısıyla, çalışmada yönetimbilimsel edebiyat çatı kavramsal olarak ensuyot düzeyde ifade edilmiş, daha vurgulu olarak da *yönetim edebiyatı* ile somutlaştırma yönü değerlendirilmiştir. Böyle bir tanımlama ve tanımlama, yazında vazih olarak ilk kez bu makale ile vurgulanması, yapılanın eksik ve kısmi olduğu ile ele alınması anlamlı olur. Ancak/o halde eksikliklere ve kısmiliğe bağlı yapılacak olanları daha anlamlı hale dönüştürecektir. Diğer bir deyişle, yönetimbilim alanının bilimsel yönelimini inşa, tahkim ve teyide dair yazarca kullanılan isimlendirme, içeriklendirme ve uygulama inisiyatifi, tüm eksikliklerine ve kısmiliğine rağmen, Türkçe alanında ilk defa/iddialı müstakil bir çalışma konusu olarak zikredilmiş olması, akademik olarak tartışmayı hak ettiği umudu korunmaktadır.

³ Bu yönde ilk baskısı 1980'lerde yapılan, hitabet ve belagat sanatı hassasiyeti yüksek Nejat Muallimoğlu'nun (1926-2003) Türkçeye kazandırdığı Abraham H. Lass'ın 4 ciltlik Dünya Edebiyatında 100 Büyük Roman göz önüne alınabilir. bkz. Abraham, 2003; eleştirel ihtiyaca bağlı kıymetli çalışmalar için ayrıca bkz. Moran, 2001; Moran, 2001; Moran, 1994.

karşılıksız ve çıkarısız nitelikleri sayesinde ruhun geliştirilmesinde ve insanlığın medeni ve kültürel gelişiminde temel rol oynayabilir (bkz. Ordine, 2018: 1).” Bu bağlamda, daha iyi olmaya yardımcı olan edebiyatın yönetimbilim için faydalı olacağı ve bu yönlü yapılan her çalışmanın da alan yapılanması için yadsınamaz katkı sağlayacağı inancı korunmuştur.

Geçmişte özellikle 19. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın birinci yarısına kadar, edebiyatın [özellikle romanların ve hikâyelerin] bir toplulaşırma bilinci oluşturma aracı ve akılcı-aydınlatmacı rolü baskın şekilde görülür ve/dahi bu durum, edebiyatın *diyalektik, epistemolojik ve ideolojik arkaplanını* kötüleme yönlü kaynak gösterilir. (bkz. Hauser, 1984) O halde edebiyata ilişkin iki yönlü bir süreç karşımıza çıkar: Birincisi edebiyatı, eserlerini sözgelimi romanları [sözgelimi modernlik] bir bilinç, ideoloji inşası ve tekâmülü olarak ele almak; diğeri [vurgulanan modernlik] de bilinci, ideolojiyi yıkmak, eleştirme ve yok etme amaçlı kullanmak. (bkz. Gürbilek, 2004) Ancak her iki süreç de, edebiyatın yadsınamayan rolünü işaret eder. (bkz. Tepebaşı, 2019) Edebiyat olmaksızın fayda kavrayışını açıklamanın da mümkün olmayacağını bize bildirir. O halde faydalı olan edebiyatı yönetimbilime yaklaştırmak bir sorum olarak durmaktadır.

Düşünüldüğünde, edebiyat dönem etkileşimlerine, mevcut bilgilerin süreçlenmesine ve yaygın düşünce sistemlerin oluşmasına dair oluş ve buluş faaliyetleri ile birlikte ele alınır. Gerçekte, bir bilinç yaratma ve nedenselliği yeni bir şekilde gerçekleştirme amacına yönelik gelişir. Dolayısıyla, edebiyatın [makale kapsamında bu roman türü] sosyolojik, psikolojik, antropolojik veya toplumbilimsel ya da bilimsel olarak incelenmesi ihtiyacı açıkça kendini gösterir. Ayrıca edebiyata, faydasız olarak hor bakılması, eserlerin felsefi, dini ve mitolojik ya da metafizik olarak ele alınması da sorun oluşturmamalıdır. Ancak bu noktada esas vurgulanması gereken, edebiyatın yönetim ve iş/çalışma hayatına yönelik nasıl izlenmesi ve incelenmesi gerektiğidir. O halde edebiyat, bu yönlü güçlendirme [bir anlamda kültürel üretimlere dair olumlu bakışa yardımcı olan] ve yapılandırma konusunda bir inisiyatif alanı olarak karşımıza çıkar. Böylece aslında yönetim ve iş/çalışma bilimlerinin ihtiyaç duyduğu ve anlatıya dayalı her türlü edebi ve sanat dalına ilgisi olması gerektiği varsayımı düşünülebilir. Çünkü insan zihninde, anlatıya ve sanata dayalı öğrenimlerin [bilim yapma etkisi] daha kalıcı olacağı açıktır.⁴

Bu arada makale, İngiliz edebiyatçı, fizikçi, politikacı Lord Charles Percy Snow’ın (1905-1980), 7 Mayıs 1959’da verdiği Rede Konferansında bilimsel-teknik kültür ile edebi-entelektüel kültürü birleştirme çabalarının yeniden güncellenmesi olarak düşünülebilir. (bkz. Snow, 1999) Snow bu iki kültür birbiri ile ne kadar etkileşime girer ve birleşme sağlanırsa, o kadar etkinin sürerliliği olacağını öngörür. Bu nedenle makalede iki kültürün birbirini fakirleştirmeye yönelik yıkıcı tavrından ziyade, Snow’un öngörüsünün izinden giderek edebiyatın yönetimbilimini zenginleştirici olduğu

⁴ Bu kapsamında Marcel Proust’un “Kayıp Zamanın İzinde” adlı 7 ciltlik romanı örnek olarak gösterilebilir. Yazar, edebiyat tarihçisi ve yeni Türk edebiyatı profesörü Ahmet Hamdi Tanpınar Tanpınar’ı da (1901-1962) etkileyen Marcel Proust kaynağı için bkz. Proust, 2016.

benimsenmiştir. Hatta biri birbiri ile daha güçlü bir anlam yaratacağı ve bilimsel anlatıları güçlendireceği de düşünülmüştür. Hatta edebiyatın sağladığı olanakları yönetimbilimde zorlamadan kullanılabilmesi de vurgulanmıştır. (bkz. Solak, 2016; Anlı, 2016)

Burada makaleye dair son bir not daha düşünülmesi gerekebilir: Yaşamda birçok olay, olgu ve durum anlamaya ve açıklanmaya muhtaçtır. Diğer bir deyişle bilim konusu olmayan olay, olgu ve durumlar, zamanla gelişen teknoloji ile anlama, anlatma ve açıklama ihtiyacı oluşturur. Bu nedenle her türlü olay, olgu ve durum mevcut ve muhtemel bilimlerin konusu olabilir, yani bulgu, belge topyekun elge bilimsel araştırma ve [nesnel] bilgi içeriğini oluşturur. Düşünüldüğünde, nesnel bilgi önce bir fikir/varsayım ile dile getirilir. Nihayetinde bir fikir insana dair bir anlatı ile gelişir. Bu anlatı bilimsel olarak şekillendirmeye çalışılan bir “edebi kurgu” niteliğindedir ya da bir hikâyeleme (story tellers) veya sözgelimi bir roman anlatısı içerir. (bkz. Stanzel, 1997; Phillips, 1995: 625-649; ayrıca bkz. Gabriel, 2000; Boje, 2008) Dirençli bilgi ve kanıtlar ile kurulan her edebi kurgu [makalede roman örnekçesi olarak izlenen], bilimsel ve kuramsal alanda yer arar. Edebi kurgunun bilimsel ve kuramsal alandan mahrumiyeti, bilimsel kapasite açısından büyük kayıp oluşturur. Bu nedenle yönetimbilimin bir anlatı içinde güçlendirilmesi, yönetim edebiyatı olarak modellenmesi yararlı bir savunuyu olacaktır. (bkz. Shiller, 2021)

1. Yönetimbilimde Edebiyat: Adlandırma, Anlamlandırma ve Kuramsal Yapılandırma için Kısa Not

Yönetimbilimsel edebiyat daha somut olarak yönetim edebiyatı, yönetimde ilişkileri derinliğine ve genişliğine kavramaya yönelik (yönetim edebiyatı kapsamına yönelik olası çerçeve için bkz. Pospelov, 1985) “seçilmiş edebiyat türü ve ürünleri ile sözgelimi sosyal psikoloji/insan ilişkileri bağlamında, edebiyat ürünlerinin ve/veya örnekçelerin çözümlenmesini amaçlayan yeni bir alt alan/şube olarak tanımlanabilir.⁵

“Yönetim edebiyatı kavramı nedir?” sorusuna yönelik daha fazla cümle de kurulabilir. Her şeyden önce, yönetim edebiyatı yönetim ve iş/çalışma yaşamına dair metinlerin ve uygulamaların, bilimsel olanaklar kullanarak incelenmesi, bulgulanması ve belgelenmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu ifadeyi daha çok “yönetimbilimine edebiyat ile yaklaşma” düşüncesinin kristalizasyonu şeklinde de ele almak mümkündür. Ancak her ne düşünülürse düşünülün, yönetim edebiyatına kültürel ürün ve birikimi olarak bakmanın, bakılanın da yönetimbilim geliştirme süreci açısından yararlı olacağı söylenebilir. Yani hem kavramsal hem yaklaşım olarak yönetim edebiyatının yönetimbiliminde bir kapasite yaratacağı, kuramsal temellendirme olanağı sağlayacağı ve destekleyeceği ifade edilebilir. (bkz. Czarniawska-Joerges, de Monthoux, 1994)

⁵ 2017 yılında yönetimbilim alanında ilk kez isimlendirilen *yönetim edebiyatı* kavramsalı, uzun yılların birikimine ve düşüncelerine bağlı tanımlanmış, kuramsal düzenlemeleri yapılmış, daha hacimli kitabın habercisi olarak bu makale ile ifade edilmiştir.

Burada “yönetim edebiyatı için kuramsal deliller nedir?” diye ikinci bir sorunun cevabını da aramak gerekir. Genel olarak, yönetim edebiyatı için kuramsal deliller, yönetimbilim eksenli yazılı metinlerin, sözlü anlatımların veya yaşanmış tarihsel birikimlerin kişisel aktarımları ya da kurgulanmış kurumsal hallerine dair gösterilebilirler. Böylece yazıya düşen söze gelen anlatı içine gömülü kurgulu yönetim bilgilerinin, görsellerin, etkileşimlerin, bağlamsallıkların, kapsamaların, ilişkilerin vs. edebi-dil uzamında değerlendirilmesi önerilebilir. Bu itibarla yönetim edebiyatını bir dil uzamı ve sözsel-yazınsal kültür üretim biçimi olarak ele alma ve yaşanmış tarihsel, kültürel, toplumsal vs. arkaplanları ile gelecek üstplanın oluşturulması ve edebi her türlü olanağa başvurma zorlanması olarak düşünmek mümkün olur. (bkz. De Cock, Land, 2006: 517-535)

Daha somut ve yönetim edebiyatı kuramsal oturtumuna yönelik deliller de getirilebilir. Sözelimi İngiliz edebiyat üstkurmaca yazarı David Mitchell'in romanı *Cloud Atlas*'ı (bkz. Mitchell, 2017), Fransız yazar ve filozof Gilles Deleuze'in edebiyatı ve ürünleri bir kurgudan daha fazlasını belirginleştirme ve görme uğraşları veya yorum yapma ve deneyimlere katma çabası olarak izlenebilir. (bkz. Colebrook, 2002) Deleuze'in “yeni düşünce”ye ilham verici çabaları yeni metaforlar, farklı ideolojiler, güçlü pratikler ve paradigmatik varsayımlar ekseninde vurgulanabilir. Bu süreçte edebiyat ürünlerine ciddi atıflar yapılabilir. (bkz. Stahl, 1962) Danimarka kökenli İngiliz disiplinler arası profesör Christian De Cock'un edebiyatın dünyada “deneysel farklılıklar” sağlayabileceği savunusu, hiç olmazsa geçmiş, şimdi ve geleceği aydınlatma ya da anı sorunsallaştırma konusunda ideolojik vurguları değerli bir sözkantı olarak okunabilir. (bkz. De Cock, 2000: 589-609; yönetim edebiyatın tekno-ideolojik boyutları, çerçevesi ve rolüne dair imlemeler için ayrıca bkz. De Cock, 2001: 80-91)

Her ne kadar edebiyat ürünlerinin manipülatif yönü veya ideolojik-kötü niyet taslamaları tartışılrsa da, geleceği yeniden düşünme ve özgün seçenekleri oluşturma konusunda [gerçekler ile düzeltilebileceği] yadsınmayan bir olanak verdiği söylenebilir.⁶ Benzer şekilde Fransız düşünürler Deleuze ve Guattari (1987)'nin edebiyatı, sanallıklar ya da *gerçek olmayan gerçekler* ile deneyimlemeye olanak ve izin verdiği sayılısının altı çok kalın olarak çizilmesinin de yararlı olacağı düşünülebilir. (bkz. Pick, 2017: 800-818; Painter-Morland, Deslandes, 2014: 844-866; ayrıca bkz. Deleuze, 2000)

2. Yönetim Edebiyatı açısından Orhan Kemal'in “Murtaza” Romanını Değerlendirme

Roman değerlendirilmesine başlamadan şu konunun açıklanması yararlı olabilir: Edebiyatı yönetim ve iş/çalışma hayatı açısından [özellikle edebiyat eserlerinin özelde romanların] bir veri kaynağı olma düşüncesinin ciddi şekilde ele alınması ve tartışılması gerektiği kabul edilmelidir. (bkz.

⁶ De Cock bunu Amerikalı edebiyat kuramcısı ve eleştirmen Fredric Jameson (1934-) üzerinden tanıtılar ve romanları [tarihsel] yeni bir form olarak tanıtır. Bu nedenle romanların gerçekleri eğip-bükme yönünde rolünü de gösterir. Ancak bu “gerçekle düzeltme” izleme olanağını da verir. bkz. De Cock, 2009: 437-449.

Gabriel, 2000; Aydın, Akdere, 2014 içinde; Erdemir: 357-387) Bu iki yönlü yapılabilir. Birinci yön veri kurgu kaynağı olarak olumlu, ikincisi de kurmaca veri kaynağı olarak olumsuz. Burada birinci yönün altı çizilebilir: Çünkü edebiyat eserinde/romanlarda gerçeğin ve kurgunun iç içe kullanılması ve ayrıştırılması pratik ve teorik olarak mümkün olmaz, ve/zaten pek de istenmez. Çünkü kurgu ile yapılan aşırılıklar ve abartılar, sahip olunan bilimsel kapasiteyi zedeleyebilir. (bkz. Alvesson, Sandberg, 2013: 128-152) Burada yapılması gereken şu olabilir: Geniş perspektifte edebiyat eserlerini, daraltılmış şekilde roman türü bilimsel bir veri kaynağı olarak sadece kişilere bağlı değil, aynı zamanda toplum, dönem ve topyekûn kültürel etkileşimi gösterme konusunda örtülü veya yarı yapılandırılmış veri seti oluşturması ve bu seti değerlendirecek güçlü bir zihniyetin yapılandırılması olarak bakmak (Nathan, 2013: 72-86). Ancak bu zihniyetin yapılandırılması da o kadar rahat ve kolay olmayacağı muhakkaktır.

2.1. Yöntembilim için İki Boyutlu Yaklaşım

Makalede yöntembilimi çerçevesi olarak yönetim ve iş/çalışma hayatının edebiyat eseri/metni [burada roman kastedilmektedir] üzerinden *tümevarımlı çözümlenici* (analitik-analytical) niteliksel bir yaklaşım önerilebilir.⁷ Yaklaşımında da iki bakış öncelenebilir: Birincisi yönetimin edebiyatta hak ettiği düzeyde yer verilmesine yönelik yöntemsel bakış açısını vurgulamak. İkincisi, konu kapsamında yönetim bilgisinin sağlanmasına dair farklı yönlerin olacağına göstermek ve yönetimin edebiyata dair bakış açısını geliştirmek. (farklı bakış için *ayrıca bkz.* Aktaş, 1991; Bourneuf, 1989) Ancak her iki bakışın, farklı kulvarlar olmadığı ve birlikte sinerji oluşturduğu kolayca görülebilir.

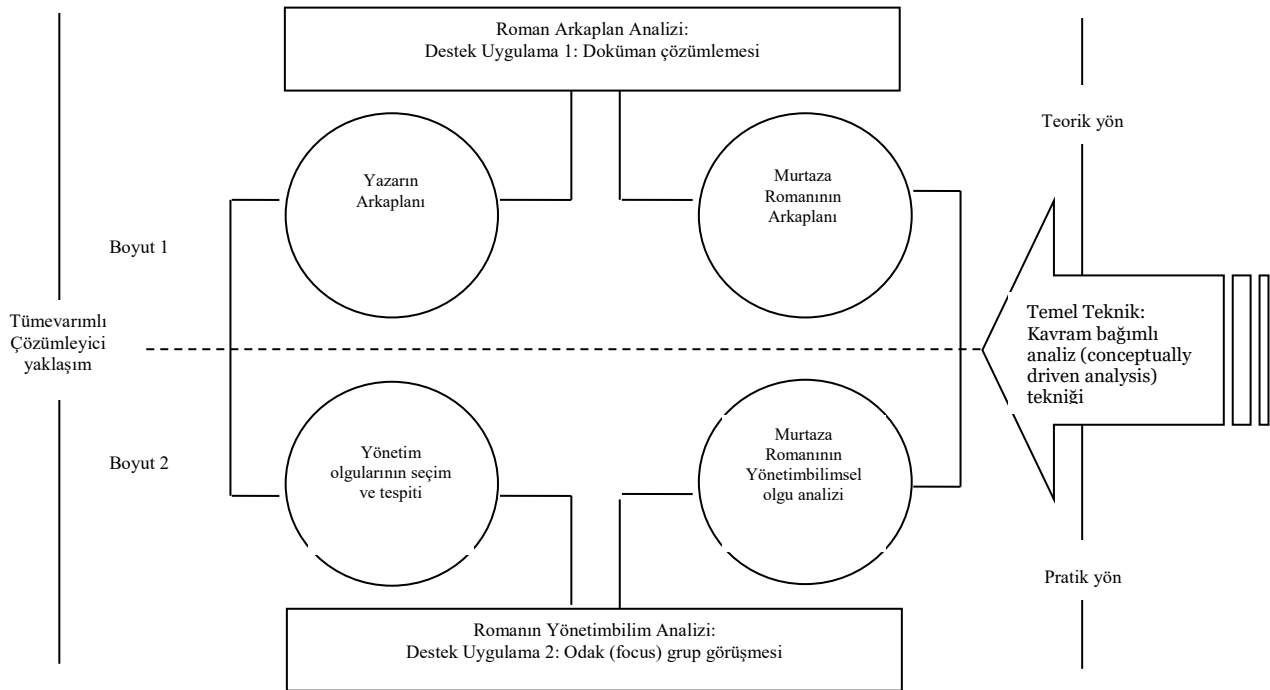
Bu amaçla makalede, bir ara Türk edebiyatının kutuplaştırma ajandasına yazılmış, silinmiş ve daha sonra yeniden hatırlanmış, yakın döneme ışık tutan Orhan Kemal'in "Murtaza" romanını yönetim edebiyatı kapsamında ele almak ve edebiyat eserinin yöntembilim veri kaynağı olarak neden ve nasıl kullanılması gerektiği incelenmiştir.⁸ Ancak bugünden bakıldığında Orhan Kemal'in Murtaza romanı, döneminde yarattığı etkiden uzak olduğu düşünülebilir. Yine de bu düşünce, Murtaza romanının Türk edebiyatında klasik romanlar içinde yer almasında ve yöntembilim konusu olmasında sorun oluşturmaz.

⁷ Analizde kullanılan teknik temelde bilişsel psikolojide, özdele istihbarat yönetiminde kullanılan "*kavram bağımlı analiz (conceptually driven analysis)*" tekniğidir. Yönetim edebiyatına konu olan romanda [oluşturulan yöntembilime bağlı] çok sayıda ve birbiriyle etkileşen yönetim olgularını çözümlenme, bir araya getirme ve belli bir varlığa erişme konusunda önerilen teknik, "ne-eğer" ve "öyleyse-ne" olduğunu görmek amaçlı zihni bir çalışma içerir. Teknik esas olarak çok sayıda veriyi bir araya getirme, bir varlığa erişme noktasında değerlendirilir ve kişisel beceri ve zihinsel modeller ile bulgular ve yorumlama esasına dayanır. Dolayısıyla erişilen düzey, başka bir analizde elde edilen bulgular ve yorumlar ile çakışmayabilir veya uzlaşma gözetmez. Yani analiz ile aynı verilerle farklı sonuçlara erişmek yadırganmaz. Belki/ziyadesiyle bu durum, analistin yargısına olan güveni artırmaya dönüktür, ve/fakat bulgular ve yorumları ile zorunluluk ortaya koymaz. Öte yandan kavram bağımlı analiz tekniğinde değerlemeye tabi olan verinin mantıksal uygunluğu, hatalı yorumu önleyici gerçekçiliği, kuşku bırakmayacak şekilde açıklık taşıması önceliklidir. Bu yönde başvurulacak araçlar farklılık içerebilir ve/hatta teşvik edilebilir. Analizi besleyen ve destekleyen veya ilham veren her türlü araç yararlı olabilir. *bkz.* Heuer, 1999: 60-61; *ayrıca bkz.* Özdağ, 2009: 421-424.

⁸ YÖK tez arama sisteminde, tez başlığında Orhan Kemal geçen 37 adet Yüksek Lisans ve/veya Doktora düzeyinde tez izlenmektedir. Bu tezler Türk dili ve edebiyatı, karşılaştırmalı edebiyat, sosyoloji, sahne sanatları, gazetecilik, mütercimlik ve kamu yönetimi alanındadır. Kamu yönetimi alanında yapılan Yüksek Lisans tezi 1945-1960 dönemi toplumsal (siyasi) değişimi ve sosyal hareketliliği (tarımsal ilişkiler, mülkiyet ilişkileri, bölüşüm ilişkileri vs.) Orhan Kemal'in eserleri (Bereketli Topraklar, Eskici ve Oğulları, Kanlı Topraklar, Vukuat Var, Hanımın Çiftliği ve Gurbet Kuşları) "görünür kılmaya" dönük nitel bir incelemeyi kapsamaktadır. Tez başlığında Murtaza romanı geçen ise bir tane (mütercimlik alanında) yüksek lisans izlenmektedir. *bkz.* <https://tez.yok.gov.tr>

Murtaza romanının [diğer ele alınabilecek roman kapsamaları gibi] yönetim edebiyatı konusu olması şu şekilde gerekçelendirilebilir: Öncelikle roman yönetim ve iş/çalışma hayatı konusunda açık olgularıyla değerli ve çözümlenmesi gereken bir kaynak-veri özelliği olduğu rahatça izlenebilir. Ayrıca romanın 1952 yılında Orhan Kemal'in "genişletilmiş uzun hikâye" olarak yayınladığı ilk "tefrika roman" olması, yazarına edebiyatçı kimliğiyle yazma ve iş edinme konusunda yarattığı motivasyon bu yönde inceleme amacımızın başat kanıtını desteklediği söylenebilir. O halde makale, yönetim edebiyatı açısından Murtaza romanının çözümlenmesi şeklinde sınırlandırılmış, yönetim ve iş/çalışma hayatı bağlamında hem *edebiyatbilim* [yapı, üslup, biçim, karakter, mekan, uzam vs. incelemeler], hem de yönetimbilim temel olguları açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede; (a) romanda yalın yönetim kavramları ve içerimlerinin rahat/kolay görünürlüğü ve yönetimin temel olgularına ilişkin yöntembilim uygulanabilirliği ile, (b) döneminden günümüze bu olguların dirençli olarak önemini koruduğu ve anlam-değer açısından çözümünün yapılabirliği kıymetli bulunmuştur.

Çizim 1. Murtaza Romanı için Yöntembilim: Çözümleyici Yaklaşım Önerisi

Kaynak: Bu yöntembilim yaklaşım önerisi yazarı tarafından yapılmıştır.

Çizim 1'de Murtaza romanı için önerilen yöntembilim yaklaşımı, teorik ve pratik yönlü olarak düşünülmüştür. Teorik yön daha çok analizin üstbilgisine, pratik ise analizin nasıl yapılacağına dairdir. [Bu durum makalenin ilgili kısımlarında açıklanmıştır.] Buna göre tümevarımlı *çözümleyici yaklaşım önerisi* iki boyutlu ve her bir boyutu iki aşamalı olarak şöyle düzenlenmiştir: Birinci boyutta roman arkaplan analizi, roman yazarın arkaplanı ile romanının arkaplanı; ikinci boyutta romanın

yönetimbilimsel analizi, yönetim olgularının seçimi ve tespiti ile romanda yönetim olgularının analizi şeklinde yapılmıştır.

2.1.1. Boyut 1: Roman Arkaplan Analizi

Murtaza romanı genel itibariyle iki açıdan dikkat çeker: Birincisi yazarı Orhan Kemal'in bireysel olarak Türk edebiyatına giriş romanı olması. İkincisi, yazarın diğer eserlerinde görülen karmaşık karakter tipolojileri içermemesidir. Diğer bir deyişle romanda Orhan Kemal'in roman karakterlerini [özelde Murtaza kişinin] rahat tasviri ve iç dünyası ile eşleşmenin doğallığı vardır. Ancak romanda esas vurgulanması gereken, belli toplumsal bir durumun veya bir sorunun yalın bir şekilde sergilenmesi olduğu söylenebilir. Bu nedenle yaşanan durum veya sorun, yazarın can verdiği Murtaza tipinden daha önde olduğu düşünülebilir. Bu açıdan roman, "sosyal gerçeklik" olarak yaşanan sorunları ya da ideali göstermekte ve kurtarıcı temaları ve oluşun formülleri incelemektedir.⁹

Arkaplan analizinde yazar arkaplanı ve eser arkaplanı olarak iki yönlü *doküman çözümlemesi* yapılmıştır:

- **Yazarın (Orhan Kemal) arkaplanı:** Orhan Kemal, sosyal hayatın içinde, kahvelerde, sokaklarda, işyerinde, tanıdık yüzleri ve kişi rollerini öykülerinde ve romanlarında yazması ile "Sosyal Gerçekçi Roman Yazarı" olarak tanımlanır.¹⁰

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal, 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde Avukat Abdülkadir Kemali Bey ve ilkokul öğretmeni Adanalı Azime Hanım'ın ilk çocuğu olarak doğmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemi itibariyle ilk çocukluk yılları Adana'da geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Fransızlar tarafından Adana'nın işgaline bağlı ailesiyle, önce Niğde'ye sonra Konya'ya gelmiştir. Kuvayimilliyeci olan babası 1920-1923 dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Kastamonu milletvekili olarak girmesinin ardından, Ankara günleri başlamıştır.

Hukukçu olan babası Adana Toksöz Gazetesi'nde yazdığı siyasi yazılar nedeniyle sakıncalı görülmesi, İstiklal mahkemesinde yargılanmasına yol açmıştır. 26 Eylül 1930'da "Ahali Cumhuriyet Fırkası"nın kuran babası, satın aldığı yayınevi ile "Ahali" adlı bir dergi ile de siyasi görüşlerini yayma fırsatı bulmuştur. Siyasetin soğuk yüzü ve gelişen olaylar sonucu, Suriye'ye

⁹ Buraya Macar filozof ve edebiyat bilimcisi Georg Lukacs'ın (1885-1971) eleştirisi eklenebilir: Lukacs roman kuramında sosyal gerçekliğin romantik olduğu ve nesnel temeli bulunmadığını ifade eder. Alman filozof ve metodolog Wilhelm Dilthey (1833-1911) ve Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in yaklaşımıyla, sentetik kuramlar ve tinsel bilimler üzerinden bakar. Sosyal yaşamdan genelleyici çıkarımlar yapıp, tekil olayların analizine yönelik bir yaklaşım izlendiğini ifade eder. Elbette, Lukacs'ın eleştirisi tartışmaya açıktır. Ancak biz inceleme konusu edilen Orhan Kemal'in roman başkarakteri Murtaza'nın kendi başına gerçekçi bir kişilik olarak metinde yer almasının ve/veya ziyadesiyle anlam dünyasına dair metin vurgularının sorun oluşturmadığı düşüncesindeyiz. Kaldı ki, Murtaza romanının sosyal gerçekçi "Anadolu romanları" kategorisinde içinde olması farklı düşüncemizi desteklediğini söylebiliriz. *bkz.* Moran, 2001: 86-87; *ayrıca bkz.* Lukacs, 2012.

¹⁰ Bu bölüm bilgi izleği, Rahşan Yıldız Eyigün'ün yaptığı tez öneri kurgusu ve bilgi düzenlemelerine koşut ele alınmıştır. *bkz.* Eyigün, 2006; Anadolu Ajansı'nın Orhan Kemal hakkında yazısı için *ayrıca bkz.* <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/sosyal-gercekci-roman-yazarı-orhan-kemal/1494853>.

ve oradan işi nedeniyle [avukatlık yapmasına izin verilmeyen babasının bir lokanta açması] Beyrut'a zorunlu göç etmiştir.

Orhan Kemal, lokanta işleri yoğunluğuna bağlı ortaokul son sınıfta öğrenimini yarım bırakmış, çok geçmeden lokantanın kapatılması ile aile dostlarının tavsiyesi ve bir tanıdığın yardımıyla bir basimevinde işçi olarak çalışmaya başlamıştır. 1932 yazında babasının izni ile Adana'ya babaannesinin yanına geri dönmüş, tarım fabrikalarında işçilik, dokumacılık, ambar memurluğu ve kâtiplik gibi işlerde çalışmıştır. (bkz. Bezirci, 1984)

Yetişkin çağında, fabrika işçi olarak çalışan sevdiği kızın okuması gerektiği tavsiyesi ile İstanbul'a halasının yanına yarım kalan tahsili için gitmiştir. Ancak, ne okumayı tavsiye eden kız ile evlenebilmiş, ne de okumasını tekâmül ettirebilmiştir. Yeniden Adana'ya döndüğünde "avera yıllar"ı başlamış, futbol oynamak tutkusu çoğalmış ve kahvehaneler uğrak yerleri olmuştur. 1935 yılında Orhan Kemal'in babası Kudüs'te iş bulmuş ve aile Beyrut'tan Kudüs'e taşınmıştır. Orhan Kemal ise Adana'da Milli Mensucat Fabrikasında işçi olarak çalışmaya başlamıştır. O yıllarda yoğun ve ciddi kitap okumaya başlayan Orhan Kemal, 1937 yılında aynı fabrikada çalışan Boşnak Nuriye Hanım ile evlenmiştir. Orhan Kemal daha sonra yazdığı gerek "Murtaza", gerekse "Baba Evi" ve "Avare Yıllar" romanlarının devamı "Cemile" romanının temellerini bu dönemlerde atmıştır. Yaşadığı olayları ve gözlemlendiği kişileri roman yolu ile toplumsal bir boyut kazandırmıştır.

Orhan Kemal romanlarında yer alan kişilikler kendi yaşamının birer izdüşümü olarak görülür: Sözelimi 1938'de fabrikada ambar memuru olarak çalışırken, kötü niyetli kişilerin "zimmete geçirme" ile zenginliklerine tanık olmuş ve/hatta kendisine dükkân açan tüccar Hilmi Efendi'nin çuvallara kalın bez yerine iplik koyma ya da "iç etme"ye dönük iş teklifi yaşamıştır. Daha bir sene olmadan da işyerinden kovulan Orhan Kemal, 1938'de askerliğini yapmak üzere Niğde'ye gitmiştir. Askerde Nazım Hikmet ve Maksim Gorki'nin kitaplarını okuması nedeniyle hakkında "komünizm propagandası yapmak" isnadı ile mahkemeye verilmiş, 5 yıl hüküm giymiştir. Kayseri Hapishanesine konmuştur. Acı, hüznün ve ayrılık temalı ilk şiirlerini bu hapishanede yazmış [25 Nisan 1939'da Duvarlar adlı şiiri] Yedigün Dergisi'nde yayınlanmış, daha sonra birçok şiiri [Yedigün ve Yeni Mecmua dergilerinde] yayınlanmaya devam etmiştir.

Orhan Kemal'in hapishaneye girdiğini bilmeyen ve sürgünde olan babası, 1939 yılında sekiz yıldan sonra Adana'ya döndüğünde öğrenmiştir. Oğlunun Adana Cezaevi'ne gelmesi için uğraşmış, Bergama Ağır Ceza Reisliğine atanınca, Bursa Cezaevi'ne naklini sağlamıştır. Aralık 1940 Bursa Cezaevi'nde Çankırı Cezaevi'nden nakledilen Nazım Hikmet ile karşılaşmış, bu karşılaşma edebi yöneliminde [özellikle şiirlerini beğenmemesi karşısında roman ve öyküye yönelişinde] belirleyici olmuştur. Üçbucuk yıl Nazım Hikmet ile aynı

cezaevinde bulunması, hem usta-çırak hem de oda arkadaşlığına dönüşmüş, okumaya merakına bağlı Nazım Hikmet'ten felsefe, edebiyat, toplumbilim, siyasetbilim ve Fransızca dersleri almıştır. Nazım Hikmet, bu yetiştiren ve yönlendirici tavrı bir sorum olarak görmüş, sözgelimi Çankırı cezaevindeyken, genç edebiyatçılardan Kemal Tahir'e benzer katkılar yapmıştır. Ona yazdığı mektuplarda Orhan Kemal'in, öykülerinden, roman ve yazılarından söz etmiştir.

Hapishanede Orhan Kemal şiir yazmaya ve dergilerde yazılar yayınlanmaya devam etmiştir. Ancak yalın, içten ve sade düz yazıları karşısında Nazım Hikmet'in "Bırak şiiri miiribirader, hikâye yaz, roman yaz sen" (Bezirci, 1984: 24) önerisi dönüm noktası olmuştur. Hatta "Onsekiz Yaş" adlı romanını Nazım Hikmet gözetiminde yazmış, ve/fakat basılmamıştır. 1940'dan sonra sadece roman ve öykü üzerinde çalışmaya başlamıştır. 1940 yılında ilk kısa hikâyesi Balık, Yeni Edebiyat Dergisi'nde yayınlanmıştır.

Orhan Kemal hikâye ve romanlarında özellikle Romanyalı edebiyatçı Panait Istrati (1884-1935) ve esas adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan sosyalist-gerçekçi Rus yazar Maksim Gorki (1868-1936)'nin eserlerinden etkilenmiştir. Onlar gibi hayatın belirli kesitleri üzerinde, hikâyeler ve romanlar kurmuştur. Ancak temel hikâye ve roman kahramanları [sözgelimi "Ekmek Kavgası"nda olduğu gibi] halktan ve ekonomik ve sosyal yaşamın kavgasını veren, yerli, yerel ve yoksul kişilerden oluşmuştur.

26 Eylül 1943'da hapishaneden tahliye olan Orhan Kemal, Adana'ya dönmüş, ve/fakat Nazım Hikmet ile irtibatını sürdürmüş, Nazım Hikmet Orhan Kemal'e bir mektubunda "Ben senin memleketimin en büyük muharrirlerinden biri olacağına eminim" (Kemal, 2008: 130) sözü ile motivasyonu artmıştır. Daha önce farklı isimler [sözgelimi, Bacaksız Orhan veya Raşit Kemali mahlası] ile yayınladığı eserlerini, 1943 yılında Orhan Kemal imzası ile [ilk kez Asma Çubuğu hikâyesinde kullanarak] yayınlamıştır. Hikâyeleri, "Yürüyüş, İkdam" gibi gazeteler ile "Yurt ve Dünya" gibi dergilerde yayımlanmıştır.

Adana'da karısı ve ilk çocuğu ile birlikte dayısının tek gözlü bir evine yerleşmiş, geçinmek için her iş yapmış, zorlanmış, amelelik yapmış, 1944 yılında Devlet Demiryolları'na hamal olarak girmiştir. Aynı yılın Haziran'ında Güzel İzmir Nakliyat Ambarı'nda iş bulmuş, o işi de kısa sürmüştür. Bu arada doğan ikinci çocuğunun ismini "Nazım" koymuştur.

Geçim zorluğu yaşayan Orhan Kemal, Malatya'ya göçmüş ve Malatya Mensucat Fabrikası'nda işe başvurmuştur. Ancak askerlikte hapishaneye konması nedeniyle istenen askerlik tezkeresi olmayınca işe girememiş, yeniden Adana'ya dönmüştür. 1945 yılı yazında, askerlik için eksik kalan 35 günü tamamlamak üzere çağrılan Orhan Kemal, Kilis'te günlerini doldurmasına rağmen terhis edilmemiş, Çorum'a sürgün gönderilmiştir. Ta ki, babasının

dönem başbakanı Recep Peker'e durumu izah eden bir telgraf çekmesine kadar sürmüştür. Orhan Kemal 26 Ekim 1946'da serbest bırakılmıştır.

Askerlik dönüşü Orhan Kemal bir arkadaşı ile Adana'dan toplanan sebzeleri trenle İstanbul'a yollayan bir sebze nakliyatçılığı işine girse de başarılı olamamış, yine tanıdığı bir arkadaşının yardımıyla Adana Verem Savaş Derneği'nde memurluğa başlamıştır. 1 yıl sonra bu işten de ayrılmak zorunda kalmıştır. Artık Orhan Kemal için Adana'da iş umudu kalmamıştır, geçim zorluğuna iki çocuk daha eklenmiş, 4 çocuklu bir aile olmuştur.

Orhan Kemal hiçbir zaman yazı yazmayı bırakmamış, "Revir Meydancısı Yusuf" başlıklı hikâyesi Kasım 1944 yılında dönemin seçkin edebiyat dergisi Varlık Dergisi'nde yayımlanmış ve 1945 yılında aynı dergide üç hikâyesi daha [Sürmeli, Askerlik Oyunu, Uyku] yayınlanmıştır. Dahası 1949 yılında Varlık dergisi, 18 hikâyeden oluşan ve "Küçük Adamın Notları" üst başlığını taşıyan üçlemenin [otobiyografik-çocukluk ve gençlik dönemini anlattığı] ilk romanı "Baba Evi"¹¹ ve ilk hikaye kitabı "Ekmek Kavgası" kitaplarını yayınlamıştır. 1950 yılında baba evinden ayrılış ve evlilik yıllarını anlattığı ikinci roman kitabı "Avera Yıllar"ı aynı yayınevinden çıkmıştır. Bu arada "Seçilmiş Hikâyeler Dergisi" iki sayısı Orhan Kemal'e ayrılmış, "Orhan Kemal (Özel) Sayısı" ressam Abidin Dino'nun çizimleriyle süslenmiştir. Bilahare "Büyücü, Amir ve Memura Dair, Bir İnsan, Kırmızı Mantolu Kadın, Ölür müsün Öldürür müsün?, Bir Lira, 936, Ekmek Peşinde ve Telefon" hikayeleri yayınlanmıştır. Gün dergisinde Seçilmiş Hikâyeler [1948 yılında Orhan Kemal'in biyografisini yayınlamış], Yığın ve Yaprak dergilerinde de farklı hikâyeler yayımlanmış, edebiyat çevrelerinde tanınırlığı, beğenilmesi nedeniyle radikal olarak hayatını İstanbul'da kazanmaya karar vermiştir. 17 Nisan 1950'de eşi ve çocuklarıyla İstanbul'a göç etmiştir.

İstanbul yaşamı çetin başlamıştır. Bir arkadaşının tek gözlü odasında "beş horanda" kalmış, daha sonra çatma bir ev kiralayıp oraya taşınmıştır. Bu arada Babıali'de hikayelerini satmak için çalışmış, hikayelerini basacak yer aramıştır. Satılan hikâyelerden kazandığı para, ev kirasını karşılamaya yeterli olmamıştır. İstanbul umudu hızla kaybolan Orhan Kemal'in edebiyat içinde olma kararlılığı, sıradan yaşama kavgasına dönüşmüştür. Kışın yakacak olmadığı küçük bir gaz ocağı ile ısınma, biriken ve ödenmeyen ev kiralarnı ödeyince elde avuçta hiçbir para kalmaması, 5 kişilik ailenin geçim zorluğu, umutlarını buharlaştırmıştır. Ancak yine de Orhan Kemal ekmeğini yazarak kazanmak konusunda kararlı niyetini korumuştur. (ayrıca bkz. Ek 1. Orhan Kemal'in Eserleri)

Nisan 1970 yılında ciddi bir kalp krizi geçirmiş olsa da, Mayıs 1970'te, Orhan Kemal eşiyle birlikte ata toprakları "93'ten Bu Yana" adıyla ailesini anlatan roman notları için Bulgaristan'a

¹¹ Dönemin edebiyat çevrelerinde "uzun hikâye ya da eksik roman" ve/hatta yazılanların bir "anı" kitabı olarak nitelendirilmiştir. bkz. Bezirci, 1984: 134.

gitmiştir. Ancak rahatsızlığı orada da tekrarlamış, geçirdiği yine bir kriz sonrasında Sofya Hükümet hastanesine yatırılmıştır. 2 Haziran günü saat 21.15'te hayata veda etmiştir. Ölmeden önce doktorlardan kalem kağıt isteyip şu son satırları eliyle yazmıştır: "...Eşe dosta selam...İnandığım doğruların adamı oldum, böyle yaşadım, karınca kararınca bu doğruların savaşını daha çok sanatımda yapmaya çalıştım, kursağıma hakkım olmayan bir tek kuruş dahi girmemiştir..." (Uğurlu, 1973: 477). Türkiye'ye getirilen cenazesi Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

- **Murtaza Romanının Arkaplanı:** İlk kez, 1952 yılında Vatan Gazetesi'nde "tefrika edilen" (birinci baskısı aynı yıl Varlık yayınlarından yapılan) Murtaza romanı, Orhan Kemal'in ilk romandır. İkinci baskısı 1957 Varlık yayınları, üçüncü baskısı 1964'de ve genişletilmiş "uzun hikâye [180 sayfalık roman]" olarak Cem Yayınları, dördüncü baskısı 1969 yılında yine Cem Yayınlarından çıkan roman, İngilizce "Murtaza: The King of His Duty", Almanca (2009) Carl Koss tarafından yapılarak "Verlag auf dem Ruffel Yayınevi"nce çevrilmiştir. 1950'li yılların Türkiye'sini anlatan Murtaza romanı defalarca filmlere konu olmuştur.¹² Dahası Murtaza romanı tiyatro olarak defalarca sahnelenmiştir. Romanın bu hali döneminde eleştirilere uğrasa da, Orhan Kemal'in birinci ve üçüncü bölümlerini yeniden yazmasını engel olmamıştır. Hatta Orhan Kemal ölmeden önce "Murtaza II yapabilir miyim?" diye kendini teşvik etse de, ömrü vefa etmemiştir (Narlı, 2001: 69-74).

İlk kez Vatan Gazetesi'nde 15-20 sayfa, 4 gün olarak "tefrik edilen (tefrika)" romanın ilgi gömesi, İstanbul'da işsiz-güçsüz Orhan Kemal için önemli bir motivasyon yaratmıştır. Tefrika'nın yayınında Yaşar Kemal'in ilgisi ve Tunç Yalman'ın katkı büyük olmuştur. Ayrıca Orhan Kemal'in aldığı telif ile yazılarını yazar duruma gelmesi, geçimde kolaylık sağlamış ve artık yazmak iş olmuştur. Bu nedenle 1952 yılı Orhan Kemal hem hayatında, hem de romancılığında yeni bir başlangıcı tanımlamıştır. Romancılığın yanına senaryo yazarlığını da eklemesi, geçimini tamamen edebiyattan yazar duruma dönüştürmüştür.

"Gözlemci gerçekçilik" içinde etrafında, tanıdığı insanları yazan Orhan Kemal, Murtaza Roman'ı başkarakter Murtaza'nın Adana'da Akbank şubesinde kapıcı olduğu ya da benzediği ifade edilse de, kuvvetle muhtemel kendisi olduğu yönünde görüşler vardır. Elbette, hayatını incelikle romanlarına konu eden Orhan Kemal'in, birçok roman başkarakterinin de kendisi olduğu söylenebilir. (bkz. Eliuz, 2008: 904-921)

Roman'da kişiler, olay/olgu örgüsü şu şekilde özetlenebilir: Yunanistan, Çukurova ve İstanbul ekseninde ve herhangi bir zamanda kurgulanan, olaylar/olgu örgüleri özellikle kahvehane,

¹² 1965 yılında, dram türünde, yapımcı, Eşref Ekiciğil, Recep Ekiciğil'in ve yönetmenliğini Tunç Başaran'ın yaptığı ve baş rolünü Müşfik Kenter, Ayfer Feray, Tunç Oral, Yılmaz Köksal, Mine Sun, Mümtaz Ener oynadığı "Bekçi Murtaza"; 1985 yılında Ali Özgentürk yönetmenliğinde, Müjdat Gezen, Güler Ökten, Halil Ergün, Macit Koper, İhsan Yüce, Orhan Çağman gibi oyuncular ile yeniden filme uyarlanmıştır.

fabrika, iplikhane, dokumahane, mahalle, karakol, lokanta, ev, bakkal dükkânı gibi yerlerde geçen roman anlatımında sık sık “geri dönüşlü anlatım” yapılmaktadır. Romanda toplumsal bütünlük korunarak yoksul-varsıl ekseninde eleştirel bir yaklaşım izlenir. Kullanılan dil yalın, kolay anlaşılır bir konuşma dilidir. Edebi sanatlarla ve ağdalı anlatımlara pek yer verilmez. Kurulan cümleler tasvirlerde uzun, diyaloglarda kısadır, ve/fakat anlatımda gerçekçilik korunur.¹³

Roman, Murtaza kişisi dışında yedi kişi üzerinden kurgulanır. Murtaza, romanın ana kişisi, sivri burunlu, kalın karakaşlı, geniş alınlı, yeşil gözlü, kırkbeş numara ayakkabı giyen iri yarı bir adamdır. Asker gibi başını dik tutup, göğüs ileride kaz adımları ile yürür. Verilen görevi her şartta yerine getiren, sorumluk duygusuna sahip idealist, Yunanistan'ın Aksonya kasabasından gelen 20 yaşında bir muhacirdir. Türkiye'ye geldiğinde hileli yoldan mamalek (mal-mülk) edinmeye itibar etmez. Kolağası Hasan dayısını izler. Yalana, hileye, kurnazlığa müdâhene etmez. Türk Devleti'nin Çukurova'da verdiği 10 dönümlük araziye ekip biçer. Şehirde pamuk fabrikasında tartı kâtipliği işinde çalışır. Ancak annesinin ölümü sonrası, kardeşleri ile arası açılır.

Murtaza'nın karısı, Murtaza gibi idealist olmayan, paraya, makama ve unvana meftun bir kadındır. Kamuran [fen işleri müdürü] Murtaza'nın çalıştığı fabrikada sürekli O'nu destekleyen, ama ciddi olmayan, kurnaz, nerede nasıl davranacağını bilen politik ve eğlenceli bir kişidir. Akile Hala, Murtaza'yı hep gözetten yardım meleğidir. Yaptığını destekler, dayanışmacı bir kişidir. Kontrolcü Nuh, Fen işleri müdürünün hemşehrisi ve verilen işi savsaklayan, başkasının üzerinden geçinen, yozlaşmış bir kişidir. Azgın Ağa, savaflara katılmış deneyimli, posbıyık mert bir kişidir. Hasan (I), Murtaza'nın büyük oğludur. Futbola düşkün, zayıf, uzun boylu mavi gözlü, akıllı kişidir. Futbol nedeniyle babası ile çatışan Hasan (II), Murtaza'nın küçük oğludur.

Murtaza, milli-dini duygular ve vatan sevgisi ile büyüyen, kolağası dayısı Hasan gibi asker olmak, vatanına hizmet etmek ve şehit olmak isteyen 1925'li yıllardan sonra Yunanistan'dan Anayurda gelen mazbut bir muhacirdir. Mütevazi, mala-mülke itibar etmeyen Murtaza, diğer anayurtta tutunmak için çalışan muhacirlerin zenginlik isteklerine karşı mazbut duruşa sahiptir. Bu nedenle özellikle kardeşinin, annesinin ve çevresinin yaptıkları eleştirilerini umursamaz. Aslında bu “umursamazlık” Murtaza'nın evliliğinin temel gerekçesini [kayınpederin mal-mülke itibar etmemesi nedeniyle] oluşturur.

Murtaza ilk yurt tutuğu Çukurova'dan kız kardeşi ile İstanbul'a gelir. Ancak en büyük ideali, dayısı gibi asker ve üniforma sahibi ve/hatta şehit olmaktır. Asker olması mümkün olmadığı

¹³ Orhan Kemal bu gerçeklik için sık sık tekrarlanan (leitmotif tekniği) sözgelimi “Yukarda Allah, Ankara'da devlet, burada da ben” gibi cümleler ile bunu yapmıştır.

için, üniforma sevdasını gerçekleştirmek amacıyla [memleketten tanıdığı vasıtasıyla] ikinci Dünya Savaşı döneminde bakayadan askere gidip geldikten sonra mahalle bekçisi olur. Bekçiliği sırasında Murtaza hırsızlara, uğursuzlara, haksız kazanç sağlayanlara, mahalleyi nara atıp rahatsız edenlere göz açtırmaz, müdahale ve baskınlar yapar. İşini en iyi şekilde yapar, ve/fakat sert, disiplinli ve ciddi iş yapışı ve titizliği mahalleliyi rahatsız eder. Şikâyete konu olur. Mahalleli Murtaza'dan kurtulmak ister. Ancak Murtaza hep sağlam durur. Görevini ve sorumluluğunu ihmal etmez. Bu durum karşısında mahallelinin komiseri, Fen Müdürü Kamuran'ın fabrikasında bozulan iş disiplinini sağlamak için Murtaza'ya teklif götürür. Murtaza kızlarının da çalıştığı fabrikaya “gece kontrolörü” olur. Disiplini, kaytaran çalışanları rahatsız eder, sevilmez. Çok düşmanı oluşur. Tıpkı mahalle bekçisi olarak gördüğü tepki, bu sefer de fabrikada yaşanır. Kontrolcü Nuh etrafında nümayiş yapan çalışanlar, Murtaza'nın işten atılması için çeşitli oyunlar yaparlar. Ancak başarılı olmazlar. Kamuran'ın ona güveni tamdır ve/hatta fabrikada tam yetkili eyler. Bu açıdan kısa sürede fabrikada disiplini ve düzeni sağlar. Sıfır hoş görülür. Ancak iş başında uyuyan kendi kızına sert müdahalesi ve ölümüne sebep olması, onu yıkar. (bu ironik bir durumdur, bkz. Aytaç, 1999: 172)

Murtaza'nın asker olma ve üniforma giyme idealini erkek çocuğuna bağlaması, üç kız çocuktan sonra gerçekleşir. Adını Hasan (I) koyan Murtaza idealini gerçekleştirmek için umutludur. Ancak Hasan (I) ne dayısına, ne de kendi idealine yakın durmaz. Futbola düşkündür. Askeri okula gitmez, sanat okuluna gider. Murtaza ideali için ikinci erkek çocuğa bel bağlar. Onun adını da Hasan (II) koyar. Hatta Küçük Hasan (II)'a “büyüyünce nereye gideceksin?” diye sorduğunda, “Kuleli Askeri Lisesi'ne gidip asker olacağım” demesi Murtaza'yı mutlu eder, her söylediğinde Hasan (II)'a iltifat eder ve para vererek teşvik etmeyi unutmaz.

Ancak küçük Hasan (II) bakkaldan ekmek çalması ile dünya üstüne çöker. O zamana kadar asker olacağını söyleyen küçük Hasan (II) hırsız olur. “Asker olacağım, Kuleli Askeri Lisesine gideceğim” diye Murtaza kandırıldığını anlar. Murtaza üzülür, öfkelenir. Ekmek çaldığı bakkal mahkemede küçük Hasan (II)'ı affetmesine rağmen, Murtaza affetmez. Onuru için yaşayan Murtaza, hâkimin berat için “oğlunuz o gün çok acıkmış, onun için bu çocukluğu yapmış değil mi?” diye sormasına karşı, şiddetli muhalefet eder ve oğlunun cezasını çekmesi gerektiğini söyler. Roman şu cümle ile sona erer: (Kemal, 2000)

“...Olamaz aç benim oğlum! Kabul edemem açlığımı! Velev olsa idi bile aç, çalmayacak idi, ermeyecek idi tenezzül (etmeyecek idi) hırsızlığa. Tükürecek idi kan, söylecek idi içtim kızılık şerbeti. Şimdi sizden ederim istirham, edesiniz mahkûm, atasınız hapislere.”

2.1.2. Boyut 2: Romanın Yönetimbilim açısından Analizi

Çözümleme eserin Türkiye'de yayın hakkı Orhan Kemal'in temsilcisi ONK Ajans Ltd. Şti.'nden satın alan, Tekin Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.'nin görme engelliler için düzenlenmiş

e-kitap formatında¹⁴ ISBN: 975-478- 195-8 nolu, İstanbul, 2000 yılı 14. Baskısı Tekin Yayınevi baskısı, temel alınmıştır.¹⁵ Bu baskının pdf'si word'a dönüştürülmüş ve çözümlene gerçekleştirilmiştir.

Romanın yönetimbilim açısından analizi için, basit *odak (focus) grup görüşmesi* yapılmış, [sürücü olarak] alan içi 3 ve [destekçi olarak] alan dışı 2 kişiden oluşan [toplam 5 kişi] sürücü ve destekçi akademik grup oluşturulmuştur. Gruplara görüşme amaçları yönetimbilimine dair ne tür okuma notları almaları gerektiğine dair ön bilgilendirme yapılmıştır.

Birinci aşamada her iki grup düz okuma yapmış, ve/fakat metne bağlı [yönetimbilim] amaçlı okumalar gerçekleştirilmiştir. Yönetimbilim olgularına yönelik alınan ayrı notlar, önce grupların kendi içinde, sonra diğer grup notlarıyla çakıştırılmış ve not/lar birleştirilmiş, tek bir not oluşturulmuştur. Oluşan not yeniden grupların görüşüne sunulmuştur, eklenen-çıkarılan kısımlar ile özel not/lar özgül nota dönüştürülmüş ve bu şekilde yönetim edebiyatı için “metin merkezli okumalar” tamamlanmıştır. Bu durum ikinci aşamanın başlangıcı olarak düşünülmüştür.

İkinci aşamada ağırlıklı görev, alan içi sürücü akademik topluluk ile genel yönetim olgularının algısı ve anlamları üzerinde derinlikli inceleme yapılmıştır. Ancak alan dışı destekçi akademik kişilerin yönetim olgularına bakışı farklı görülmüş, yönetim olgularında yeknesak düşüncenin sağlanması konusunda kısa süreli ve ağırlıklı tartışmalara devam edilmiştir. Böylece yönetimbilim için odak okumalar ile olguların geçerliliği amaçlanmıştır. Odak okumalar yönetim olgularının, metin içindeki ileri-geri atıflar ile birlikte okumasını yapma şeklinde tanımlanmıştır.

Koşut olarak, romanda yönetimbilim olgularının tespiti, seçimi ve analizi gerçekleştirilmiştir:

- **Yönetim olgularının tespiti ve seçimi:** Önce romanda kelimesayma yapılmış, toplam 66bin 230 kelime sayılmıştır. Bu kelimelerden tekrarlı kelimeler sayılarak revize edilmiştir. Ancak romanda yazılan bağlaç, zarf, sıfat, zamir, edat veya bazı isimler, imler, nidalar, kipler vs. sözgelimi; de, değil, bir, bin, birkaç, belli, pek, gibi, göre, halde, için, neden, nedir, mi, ta, ama, çünkü, galiba, şüphesiz, hatta, elbette, bile, beri, olsa, başka, üzerine, yalnız, adım, Murtaza, Hasan, Döndü, Nuh, Cemile, Bekir, Cemal, Zehra, Boşnak, canım, kadın, karı, kız, oğlan, gece, gün, göz, akıl, kulak, kan, kahve, iplik, cigara, top, ateş, kıyı, sarı, sert, laf, söz, pırl, haber, şükür, kara, beyaz, kedi, dayı, herif, dedi, sanki, belki, hatta, zaten, hangi, abe, cart, azgın, öfkeli, rahat, sertçe, deli, acı, ara, muzır, makara, güldür, tavla, bıyık, el, ayak, bilek, baş, iki, lan, yaa, yahu, haydi, madem, yani, gerçekten, yoksa, hele, vay, ise, şey, çırcır,

¹⁴ e-kitaplar, 5846 Sayılı Kanun'un ilgili maddesine istinaden, engellilerin faydalanabilmeleri amacıyla ekran okuyucu, ses sentezleyici program, konuşan "Braille Not Speak", kabartma ekran ve benzeri yardımcı araçlara, uyumlu olacak şekilde, "TXT", "DOC" ve "HTML" gibi formatlarda, tarayıcı ve OCR (optik karakter tanıma) yazılımı kullanılarak, sadece görme engelliler için hazırlanmaktadır. Tümüyle ücretsiz olan sitemizdeki e-kitaplar, "Engelli-engelsiz elele" düşüncesiyle, hiçbir ticari amaç gözetilmeksizin, tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak, engelli-engelsiz Yardımsever arkadaşlarımızın yoğun emeği sayesinde, görme engelli kitap sevenlerin istifadesine sunulmaktadır.

¹⁵ Kitap şimdiye kadar 32 baskı yapmış. 1. Baskı 1952 (-1964) Varlık yayınları, 4-11. baskı 1969 (-1986) Cem yayınları, 12. baskı 1989 Can yayınları, 13-15. baskı 1995 (-2003) Tekin yayınları, 16-32. baskı 2007 (-2020) Everest yayınları tarafından yapılmıştır. Makalede Tekin yayınları (335 sayfadan oluşan) baskısı kullanılacaktır.

pamuk, peynir, tabi, hani, sahi, hade, ulan, tamam, ah, vah, Aaah vs. nidalar, vurgular, ifadeler veya aldı, verdi, geçti, gitti, kalktı, yürüdü, bağırdı, başlattı, fırladı, koydu, geçirdi, salladı, kesti, kaçtı, sokuldu, vs. fiiller, eşanlamlı ve/dahi yönetimbilim olgusu olarak vurgulanması mümkün olmayan tüm kelimeler elenmiştir. Daha sonra yönetimbilim olgularının tespitine geçilmiş; bunun için temel [klasik ders öğretim bilgilerini içeren, işletme ve kamu alanında iki ders kitabı] yönetim kitapları Başaran (1989) “Yönetim” ve Özalp (1985) “Yönetim” kitap içeriklerinden ana yönetim olguları izlenmiş, tartışılmış, tespiti ve seçimi yapılmıştır.¹⁶

Ancak roman çözümünde çok sayıda birbiri içine giren yönetimbilim olguları olduğu izlenmiş, bu nedenle seçilen yönetimbilim olgularının benzer karşılıkları araştırılmış, roman bağlamında kullanılan yönetimbilim olgularının karşılıkları ilgi tutulmuş ve/böylece, temel yönetim olguları ve ilişkili olgular ortaya konmuştur. Kelime nispetleri, hangi yönetimbilim olgularının daha önplanda olduğu görselleştirilmiş ve tespit edilmiştir. Buna göre yönetimbilim olgusu olarak vurgulanan kavramlar tespit edilmiş ve bulut tekniği (wordcloud) yardımıyla görselleştirme yapılmıştır. (bkz. Görsel 1)

Görsel 1. Bulut Tekniği (Worldcloud) ile Yönetimbilim Olguları Duruşu

Bu arada spor, futbol, fabrika, makine, işçi, müdür, vazife, iş, işlem, çırcır, iplik, pamuk, para, maaş, devlet, memleket, millet, demokrat, mahalle, kâtip, asker, bakan, amir, usta, vatandaş, bekçi, komiser, arkadaş, ağam, kutsal, namus, saygıdeğer, şikâyet, dikkat, geçmiş, gelecek, vs. gibi yönetim ile ilişkili kavramlar ile konu edilen romanı tanımlama noktasında yardımcı

¹⁶ Bu yönde Türkçe kamu ve işletme yönetime dair olguları ve temel bilgileri net olarak görmeyi olanak sağlayan çok sayıda kitap izlenebilir. Ancak tecrübi olarak hem içerik, üslup ve düzenleme, hem de temel bilgileri özenle verme açısından referans seçilmiş, işletme yönetimi için İnal Özalp'ın, kamu yönetiminde İbrahim Ethem Başaran kitapları kullanılmıştır. bkz. Başaran, 1989; Özalp, 1985.

[iltisaklı] kavramlara [eylemler ve sıfatlar çıkarılıp tespit edilen yönetimbilim olgularına] yer verilmiştir. Toplam 199 adet yönetimbilim olgusu izlenmiştir.

2.2. Murtaza Romanında Yönetimbilim Olguları ve Bulguları Tartışma

Yönetimbilim Olguları: Belirlenen yönetimbilim olgularını [konular ve kavramları] derinliğine inceleme ve yorumlama için olguların yönetimbilim pozisyonları değerlendirilmiştir.¹⁷ Bu yönde yönetimbilim olguları tasnif edilmiş, özelde sosyo-psikolojik vurgular, genelde yönetim uygulamalarına ve töresine bağlı nitelenmiştir. O halde makalede yeniden bir sınırlandırma ve sınıflandırma insiyatifinde bulunmuş ve 199 adet yönetim olgusu tanım, kapsam, bağlam ve çerçeve olarak incelenmiş, buna göre önce 16 olgu bölümü oluşturulmuş, daha sonra yeniden bölükler incelenmiş ve 10 olgu bölümüne indirilmiştir. Bu indirilmiş olgu bölükleri üzerinden analizler ve açıklamalar yapılmıştır.

Buna göre Murtaza romanında yönetim olgularından en çok hangilerinin tekrar edildiği ve “müdür, ben, sen gibi” olgularının ağırlıkları bulut görselinden izlenebilir. Tekrar edilmelerine bağlı olguların oluşturduğu bölükler, 10 yönetimbilim olgu bölümü şeklinde şöyle ortaya çıkmıştır:

- *Örgüt kültürü ve biz ruhu bağlamı* sözgelimi sen-ben, arkadaş-hasım kavramları ile izlenir. Mevcut dualite ayrışmaya ilişkin derinleşerek ele alınır.
- *Etik ve iş ahlaki bağlamı* sözgelimi doğru-iyi, usta, dürüstlük kavramları ile izlenir. Erdem ve liyakat arasında doğrusal ilişkiler şeklinde verilir.
- *Örgüt düzenleme bağlamı* sözgelimi millet-hükümet, amir-memur, bey-aşam-başkan, şef-işçi, katip-müdür, asker-subay-paşa, bekçi-komiser kavramları ile izlenir. Hiyerarşi ve yetki ilişkileri sistem olarak vurgulanır.
- *Yönetim sorunları bağlamı* sözgelimi istifa-şikâyet, kurs kavramları ile izlenir. Sorun olarak değil bir gelişme olanağı şeklinde ele alınır.
- *Yönetim ilkeleri bağlamı* sözgelimi kutsal-vazife, iş-işlem, mükellef, demokrat kavramları ile izlenir. Yapılana/edilene dair yüce duygular iş-işlem gibi eylenelemlere bağlı açıklanır.
- *Yönetim süreci bağlamı* sözgelimi kontrol, disiplin, terbiye, saygınlık kavramları ile izlenir. Ancak daha çok kontrol aşamasında, değer için disiplin ve saygınlık ölçütleri ile geliştirilir.
- *İş yaşam ve çalışma mekânı bağlamı* sözgelimi karakol-fabrika-vatan-memleket-mahalle kavramları ile izlenir. İş/çalışma mekânları vatan-memleket gibi uzamlar ile vurgulanır.

¹⁷ Bu yönde, Radim Belohlavek ve Vladimir Sklenar tarafından önerilen, “attribute-dependency formulas-ADF” (nitelik-bağımlı formülasyon) yöntemi nispi olarak değerlendirilmiştir. bkz. Ganter, Godin, 2005 içinde; Belohlavek, Sklenar: 176-191, https://doi.org/10.1007/978-3-540-32262-7_12

- *Yönetmel ekonomik bağlamı* sözgelimi para-maaş, pamuk-iplik-çırçır kavramları ile izlenir. Üretkenliğin bir yansıması para-maaş somutlaşması yapılıır.
- *Strateji [gelecek-geçmiş] bağlamı* sözgelimi marka, hatırlama kavramları ile izlenir. Ünlenmek ve üstelenmek için hatırlatma, geleceğe yönelik markalaşma olarak temellenir.
- *Takım çalışması bağlamı* sözgelimi spor, futbol oyununda takım kavramı izlenir. Bu örgüt takım çalışmasında alınan aktif görevler ile vurgulanır.

Bu haliyle örgüt kültürü ve biz ruhu bağlamı, etik ve iş ahlakı bağlamı ve örgüt düzenleme bağlamı ve öncelikli baskın bağlamlar olarak çıkmaktadır.

Bulguları Tartışma: Ziyadesiyle, erdemli yaşantının hakkını vermeye yönelik “kahramanların ölümü ve sıradanlaşması”nı anlatan Murtaza Romanı, Murtaza kişiliğinde kurgulanmış yönetimbilime dair açık bir romandır. 335 sayfalık romanda, söz konusu haksızlıklar ve suiistimler karşısında “doğrucu Davut” figürü olan Murtaza’nın, hayatında en önemli yönetim olgusu “vazife ve sorumluluk” veya etik olduğu görülür. Çünkü/eğer insana bir vazife verildiyse, bunu yapmak için sorumluluğun nasıl taşınacağına yönelik gerekler vardır.¹⁸ Bu açıdan Murtaza romanında, hem 20. yüzyılın ikinci yarısında izlenen üst kurmaca *metinlerarasılık* yani, çoğulcu bakış açısını ortaya koyan postmodern roman temeli, hem de insanı merkezden uzaklaştıran teknik odağını başka bir şekilde okutan postmodern yönetim kavram içerikleri görülmez.

Roman kurgusunda kısmen tarihe yönelme ve kültürel değerleri vurgulama ile olgusal, deneysel ve tarihsel yönetimbilim değerlendirmeleri *örgüt kültürü ve biz ruhu bağlamı* izlenebilir. Yönetimde gerçeklik, örgütsel hikâyeleme ve tarihsellik ile sürgitlenir ve idealizm, değer ve erdemler üzerinde kurumların inşa faaliyetleri ile izlenir. Bu açıdan roman kurgusunda yönetim olgularını görmek için metnin dışına çıkma zorlamasına gerek kalmaz.

Belki/bu itibarla Murtaza romanı, yönetim edebiyatı yazını için çok ilginç olmayabilir veya vurguların altı kalın çizgiler ile belirtilecek kadar önemli görülmebilir. Yani romanda yönetim edebiyatına dair olgular, metin dışına çıkmadan rahatlıkla izlenebilir. Bu durum dönem koşullarına bağlı yönetim olgularının ideolojik, ajitanif (kışkırtıcı) ve manipülatif şeklinde olduğunu düşündürülebilir, ve/fakat olguların toplumsal ve iş/çalışma yaşamında *felsefi [anlam-değer]* olarak asil bir düşünce yarattığı söylenebilir. Diğer bir deyişle, yönetim için işe yarar edebi bir yaklaşım ve seslenişi doğrudan verme, net ve yalın yönetimbilim kapsamını gösterme açısından değerlendirilebilir. Özellikle yönetimbilim için duygu temelli sosyo-psikolojik açıklamalarının altı çizilebilir. Yani romanda biliş değil, duyguya yönelik *yönetim sorunları bağlamı* ve uzamı hissedilebilir.

¹⁸ Bu hal Murataza’nın işveren, usta, üst, devlet yani yetki ve erk sahibinin çıkarını korumakla, görevi aşan bir bağlılık ifade eder. Bu yönde çapraz ve karşılaştırmalı okumalar için *bkz.* Kılıçkaya, 2018: 287-310; Örkün, 2018: 167-176; ayrıca *bkz.* Gorki, 2015.

Ne var ki roman yönetim edebiyatı açısından üst kurmaca ya da ağırlıklı imgesel bir nitelik göstermez. Bu açıdan romanda yönetim olguları hakkında bir gerçeklik sorunu bulunmaz ve gerçeklik krizine düşülmez. Yani roman metni ile dış dünya arasında yönetim olguları ve ilişkileri birebir ve/hatta, romanda yönetim olgularının gerçek ile gerçeklik ilişkisi arasında doğrusal bir bağlantı ve bir düzenleme olduğu gözlenir. (roman metni ile dış dünya arasında ilişki için bkz. Gürbilek 2004: 197) Bu nedenle romanda yönetimbilim olgularını sorgulamaya mahal vermeyen bir gerçeklik sunulmaktadır. Böylece yönetimbilim olgularının mutlak değerlerinin işlenmesi açıkça gösterilmiş olur.

Romanda yönetimbilim olguları içinde *etik ve iş ahlakı bağlamı* ziyadesiyle ilgi çeker. Etik kapsam doğrudan, aksiyoner ve figüratif kişi Murtaza'nın etrafında açıklanır.¹⁹ Bu nedenle romanda yönetim olguları, anlatıları deneyimleme ve yaşanmışlıkları paylaşma şeklinde değil, bihakkın yönetimin dinamik özelliğini görme ve açıklama veya doğurma yollarının araştırıldığını düşündürmektedir. (bkz. Narlı, 2009: 122-132)

Yine de Murtaza romanı, alegorik (simgesel) bir yorumu hak eder. Ancak bu bir şey söylerken başka bir şeyi (alegori) kasıttan ziyade, doğrudan göstermeye yöneliktir. Bu açıdan romanda yönetim olgusu etik [özellikle aksiyolojik] ile kategorileri kişiselleştirmek çok mümkündür. Bu şekilde romanın kültürel dokusu ile yönetim olgularını eşgüdümleme kolaylaşır. Hatta yönetimbilim için alegorik yorum kategorisini yakalamak zor olmaz. Galiba bu noktada kişileştirme (teşhis), iç çatışma ve arayış bütünlüğünü anlamak gerekmektedir.²⁰

Yönetimbilim tartışma ve yorumunu Mehmet Narlı'nın (2001) Varlık Dergisi'nde yayımlanan "30. Ölüm Yıldönümünde Orhan Kemal ve "Murtaza" (Narlı, 2001: 69-74) adlı makale ile artırmak mümkündür.²¹ Romanda Murtaza kişisi, daha çok saf, duru olduğu kadar, işgüzar, "doğrucu Davud" olarak ziyadesi ile [hatta komik] tanımlanır (<http://www.orhankemal.org>). Orhan Kemal bu ironi ile Murtaza karakterine özgül anlam yüklediği veya yönetim edebiyatı açısından "çağrışım" yaratmak istediği söylenebilir.²²

Öte yandan romanda yönetim olguları ile gerçeğin çok kolay örtüşmesi, analizde en çok müdür, vazife, disiplin, amir, memur vs. kavramlarının sayılması, bir etik ve ahlak ilkesi olarak ön plana çıkarır. Analizde "ben" kavramı sayımının önemsenmesi bu durumu teyid eder. Ben olmadan

¹⁹ Yönetimi kamusal algılama, avama seslenme, ideolojik meşrulaştırma, sosyolojik inşa vs. gibi birçok kavramsallar çerçevesinde ele almak da mümkündür. Ancak bu mümkünler çalışma konusunu aşacağı için daha çok yönetimde etik olgular üzerinde bir tartışma yolu izleme ve bunların nasıl verildiğini irdeleme daha doğru yaklaşım olur.

²⁰ Bu yorumların köklerini Açıl, Homer (edebi) yorumu, Plato (mağara alegorisi) yorumu ve kutsal metin (İncil-tevrat bütünlüşmesi) yorumu şeklinde ele alır. Ancak Açıl, Plato yorumunu daha tutarlı bulur. bkz. Açıl, 2013.

²¹ Kubbealtı sözlüğünde "Murtaza" kavramına yönelik şu tanımlı öncelenebilir: Murtaza beğenilmiş, hoşnut ve razı olunmuş kişidir. Genel itibariyle Hz. Ali'yi atfen kullanılır. Halk arasında "senin adın Murtaza mı?" diye sarf edilen söz diziminin ironik bir kullanımı da söz konusudur. bkz. <http://www.lugatim.com/s/murtaza>

²² Hatta bu açıdan Orhan Kemal romanlarının ve hikâyelerin çoğunda seçilen isimler, Orhan Kemal'in özelliğini ifade eden sıfatlar/lakaplar kullandığı ve hassas olduğu görülebilir. Sözelimi Kontrolcü Nuh, Topal Nuri, Avare Mustafa, Bitirim Leyla. Belki daha doğru bir yaklaşım ile Orhan Kemal bu isimlerin kendi hayatında ve tanıdığı kişiler olması veya yaşamının içinden seçerek işlemeye yönelik ele aldığı ve otobiyografik romanlarında konu etmede hassas olduğunu gösterir. *ayrıca bkz.* Belge, 1998: 36.

biz olmanın yozlaşma gerekçelerini sunar. Dolayısıyla, yozlaşma ile toplumda kabul görmüş ve işleyiş içinde öne çıkan değerlerin benimsenmesi karşısında, Murtaza'nın olumsuzlanması ve suçlu gibi şikâyete maruz kalması bu yönlü bir açıklama oluşturur.

Ayrıca roman katı “ödev/vazife ahlakı”, bunun yerine getirme konusunda “disiplin anlayışı” ve amansız zorba mücadelenin yönetimbilim açısından nasıl dönüşebileceğini de düşündürür. Bu düşünme romanda Murtaza'nın kızının ölümü buna ilişkin bir olgudur. Salt vazife-ödev ahlakının insani değerleri hiçlemesi, “saplantılı bir tavır” geliştirebileceğini işaret eder. Murtaza için bu durumun marazi ve bir kimlik bunalımı ifade ettiği açıktır. Bu insani olan ile vazife olanın arasındaki ayırtı yapmayı gerektirir. Körü körüne vazifeye adanmışlığın marazi taraflarını ortaya koyar. Hangi vazifenin, kime karşı ve nasıl yapacağı konusunda en ufak bir sorgulama yapmaksızın, mutlak/özerk olarak uygulama çabası [Kant'ın belirttiği şekilde] “ödev ahlakı”nı işaret etmesi dikkat çekicidir. (bkz. Yavuz, 2004: 177-179) Kaldı ki, ödevi yerine getirirken başka ilişkiler, karışmalar, vazife olmadan vazife edinme zorbalığı, bir sapma ve marazi durum yarattığını da düşündürebilir. Çünkü zorbalığın ölçüsü sorgulama becerisinin kaybedilmesi, yetki ve erk sahibine iradenin teslimi, kendine yabancılaşmış ve acınası bir kişiliği gösterir.²³

Kısaca Murtaza, varlığını vazifeye adanmış saplantılı bir kişidir. Ancak bu saplantılı ve marazi tavrı dürüstlüğüne zedelediği çok rahat söylenemez. Hatta yetki ve erk sahiplerine itaati, sahip olduğu Türk devlet kültür ve “devleti yaşat” geleneğine bağlı ele alınabilir. Sıfık ve cahillik kullanımı, kullanan yoz kültürün işi olarak imlenebilir. Bu nedenle Murtaza'nın dürüstlüğü her türlü olumsuz isnadı etkisizleştirmeye yeterlidir. Mal-mülk peşinde olmaksızın, tavizsiz vazife anlayışı karmaşık kişiliği değil, yalınkat, duru ve erdemleri işaret eder. Ancak fakir, yoksul, işçi ve kimsesizlik söylemleri içinde Murtaza kişisinin marazi tarafını yüceltmenin de doğru olmadığı açıktır.

Kısaca Orhan Kemal'in insanı ve değerleri yücelten ve sosyal düzenin bireysel düzenlemeler ile mümkün olacağını vurgulayan Murtaza roman, sadece “ben” olmak için mücadele eden bir kişiliği ve karşılaştığı sorunları yönetimbilim açısından açıkça göstermektedir.

Sonuç

İlk bakışta Murtaza romanında dil kullanımı, yönetim edebiyatı için mizahi olarak algılanır. Murtaza'nın muhacir şivesi, mizahi değil, gerçeği olduğu gibi verme kapsamında sosyal gerçeklik olarak ele alınabilir. Çünkü bu şive Orhan Kemal'in *atayurt konuşmaları*dır. Türkiye [anayurt] Türkçesinde bir güldürü ögesi olarak kullanılamaz. Edebiyat açısından bu durum imaj, sembol ve mesaj konusunda zengin bir şive özelliği taşır. Romanın yalın ve doğrudan sözcüklerin kullanılması, konuşmaların felsefi ve imalı diyaloglar içermemesi, dil kullanımını değil, olay örgüsü ve ilişkiler

²³ Diyalektik, metareyalist ve marksist perspektifte yaşanan ikilemleri Gürcü asıllı Türk dili ve edebiyatı profesörü Svetlana Uturgauri, roman başkarakteri Murtaza'yı şu şekilde tanımlar: “Kendini aşağı görme duygusundan kurtulamamış, başkalarının buyruğuna girmiş, boyun eğmiş, kendi sınıfıyla bağlantısını yitirmiş, başka bir sınıfın çıkarlarına körü körüne bağlanmış”. *bkz.* Uturgauri, 1989: 94-95.

ağını çözümlene konusunda açıklığı ortaya koyar. Dolayısıyla romanı yönetim edebiyatı için değerli kılan işte bu noktadır. Kişi diyalogları üzerinden dönemin yönetim durumu, düşüncesi, davranışları ve daha çok da örgütsel davranış ve yönetim psikoloji sorunları, kişi odaklı öncelemiş olarak izlenir.

Öte yandan Murtaza kişisi üzerinden yönetimbilim olguları beğenilmiş değil, beğeni değerlerinin nasıl değiştiğini [ya da evrildiğini] vurgulamak açısından önemlidir. Vazife anlayışı, doğrucu davutluk mutlak değerini değil, beğeniye bırakılmış yozlaştırılmayı imler. Ancak Murtaza'nın kime neden hizmet ettiğini bilmeyen cahil ve anlayışsız temsili, yönetimbilim kapsamını idealizm ile realizm arasında sürgitler. Bu nedenle "Don Kişot" temsili ile bağdaştırılır ve/hatta özdeşleştirilir. Romanın 263'üncü sayfasında da Murtaza'nın fabrikada aksaklıklara müdahale etmesi üzerine, Umum Müdür "bu adam Donkişot desenize" deyince, Fen Müdürü "her memleketin kendine göre Donkişotları var" diye cevap vermesi bu bağlamı oluşturur. Dolayısıyla bu bağlam Murtaza romanını 20.yüzyıl yönetimbilim uzamını göstermiş olur.

Ancak romanda yönetimbilim olguları bir yandan aydınlatıcı, diğer yandan sorunsallaştırıcı olarak birlikte verilir. Sorunsallaştırma kısmı salt bir ideolojik saplantı şeklinde değildir, ve/fakat kötü niyetliliği, sömürüyü ve aptallığı vurguladığı yönünde bir çıkarım yapmayı engellemez. Ayrıca Murtaza romanı ezber bozan bir yönetim bilgisi içermediğini söylemek de zor değil. Belki bu olağan durumun güncel ortak duyumu bozmadığı söylenebilir. Bu bize uzak noktalara götürmek ve başka bir kurguya bağlanmak şeklinde değil, en basiti yeniden düşünmeyi gerektiren yönetimbilim olgularına yakınlaştırır. Bunu ideal ve teorik düzlemde değil, yaşamın içinde, yanbaşında ve doğrudan seslendirir. Alternatifleri değil, asalı işaret eder. Sembolik değil, gerçeği vurgular. Bu yüzden Murtaza romanı sadece bir roman değil, aynı zamanda farklı ve değişen dönem koşullarını [antropolojik, sosyolojik, psikolojik ve/hatta teolojik olarak] bilinçli kurgusallık ile hem gerçekçi hayatı hem de yönetimbilim olgularını yeniden bir hatırlatmadır. Bir bakıma yaşananları, yaşanmışlıklar ile eşleştirmek ve/böylece geleceğe ışık tutmak amacı gerçekleşir.

Ayrıca romandan mülhem yönetim edebiyatına dair bazı notlar ile tartışmayı ileriye taşıma ve sürdürme olanakları araştırılabilir. Çünkü romanın gerek dönem okumasını bugünden yapabilecek güçlü ve yadsınmaz veriler sunması, gerekse sunulan verilerin [düz okuma ile sadece bir bilinç yaratmak veya romanı okumak şeklinde değil] çoklu okumalar ile bilinçaltı uzantılarının görülmesi çok mümkündür. Yani bugünden dünü okumak kadar, dünden bugünü veya dünde yarını okumak tartışmaya değerdir. Bu şekilde edebi girişimler, bağlamsallık ve bütünsellik açısından yeni olanaklar sunabilir.

Belki makaleyi sonlandırmak için şu iki noktanın altı çizilebilir: Birincisi yönetim edebiyatının ileri ve sofistike uygulamalarının hikâyeler, fıkralar, oyunlar, şarkılar, şiirler vs. gibi

diğer edebiyat türleri için yapılabileceği yönünde cesaretlendirebilir.²⁴ Dahası edebiyatın sadece yazılı değil, sözlü, işitsel ve görsel anlatı biçimlerinin de sürece dahil edilebileceği rahatça düşünülmesini sağlayabilir.

İkincisi makalede incelenen romanın teopolitik yorum içerimi oluşturabileceğidir. Romanın başkahramanı Murtaza'nın vazife ehli ve "kraldan çok kralcı" bir tipoloji olarak vazifesini yaparken gösterdiği hassasiyet, vazifeyi veren otoritenin kayıtsızlığı ve yozlaşan sisteme karşı bireysel direnişin veya oluşacak yıkıcı tahribatı azaltma refleksi olarak bir teopolitik ve etik dönüşü niteleyebilir. O halde vazife, ödev ve sorumluluk eksenini biteviye etik vurgular ve teopolitik ile güncellenebilir. Etik, insanın yönetim düzleminde anlam dünyasını işaret eder ve insanı parçalayan her düzenlemeyi yeniden bakmayı önerir. Özellikle yöneticilerin beşeri ve örgüt sağlığı için etik dışı sorunları [kayıрма, torpil geçme, gönül yapma gibi uygulamaları] aşmada, yani örgütsel uygulamaları liyakat, ehliyet ve selahiyet temellinde yapma ısrarını vurgular.

Kaynaklar

- Abraham H. L. (2003), **Dünya Edebiyatının Şaheserleri 100 Büyük Roman** (çev. Nejat Muallimoğlu), İstanbul: B. 5, Ötügen Ya. No. 688, Edebi Eserler No. 305.
- Açıl, B. (2013), **Klasik Türk Edebiyatında Alegori**, İstanbul: Küre Ya.
- Akdaş, Ş. (1991), **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara: B. 2, Akçay Ya. No. 73/3.
- Alvesson, M., Sandberg, J. (2013), "Has Management Studies Lost Its Way? Ideas for More Imaginative and Innovative Research", **Journal of Management Studies**, 50(1): 128-152.
- Anlı, Ö. F. (2016), "Snow'un İki Kültürü, Sosyal Bilimler ve Huzursuzlukları", **Felsefelogs**, 20, 60: 159-180.
- Aydın, D. G., Akdere, Ç. [der.] (2014), **Edebiyattaki İktisat**, İstanbul: İletişim Ya. içinde; Erdemir, E. (2014), "Firma nasıl var olur? Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Üzerinden Kurumların Ortaya Çıkışına Dair Bir İnceleme": 357-387.
- Aytaç, G. (1999), **Genel Edebiyat Bilimi**, İstanbul: Papirus Ya.: 172.
- Başaran, İ. E. (1989), **Yönetim**, Ankara: Gül Yayınevi.
- Belge, M. (1998), **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul: İletişim Ya.: 36.
- Bezirci, A. (1984), **Orhan Kemal: Hayatı-Sanat Anlayışı, Hikayeleri, Romanları, Oyunları Anıları**, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Boje, D. M. (2008), **Storytelling Organizations**, London: Sage.
- Bourneuf, R. R. Q. (1989), **Roman Dünyası ve İncelemesi** (çev. Hüseyin Gümüş), Ankara: Kültür Bakanlığı Ya.
- Colebrook, C. (2002), **Understanding Deleuze**, London: Routledge.

²⁴ Burada Orhan Kemal'in genel itibarıyla Anadolu romanlarına şekil veren, çoğu kez, destan, halk hikâyesi, masal ve efsane türlerinden yararlanması, yani eski anlatı türlerinde, mitoslardan miras kalan etkili kalıpları kullanması [yazınsal bir forma yönelişi] yapılacak yönetim edebiyatı çalışmaları için incelemeye değerdir. bkz. Moran, 1994: 16; örgütsel masalları anlatma ve organizasyon çalışmalarında anlatım kurgularının rolü üzerine ayrıca bkz. Phillips, 1995: 625-649.

- Czarniawska-Joerges, B., de Monthoux, P. G. (1994), **Good Novels, Better Management: Reading Organizational Realities in Fiction**, Chur: Harwood Academic Publisher.
- De Cock, C. J. L. (2001), "Through a Glass Darkly: Tales of Super-capitalism", **Ephemera Theory & Politics in Organization** 1 (1): 80-91.
- De Cock, C. J. L. (2009), "Jumpstarting The Future With Fredric Jameson: Reflections on Capitalism, Science Fiction and Utopia", **Journal of Organizational Change Management**, 22 (4): 437-449.
- De Cock, C. J. L. (2000), "Reflections on Fiction, Representation, and Organization Studies: An Essay with Special Reference to the Work of Jorge Luis Borges", **Organization Studies**, 21/3: 589-609.
- De Cock, C., Land, C. (2006), "Organization/Literature: Exploring the Seam", **Organization Studies**, 27(4): 517-535.
- Deleuze, G. (2000), **Proust and Signs**, London: Athlone Press.
- Eliuz, Ü. (2008), "Orhan Kemal'in Murtaza Romanında Yapı", **Turkish Studies**, 3/4 (Summer): 904-921.
- Eyigün, R. Y. (2006), **Orhan Kemal'in Hayatı, Eserleri ve Orhan Kemal Uyarlamalarının Türk Sinemasındaki Yeri**, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi.
- Gabriel, Y. (2000), **Storytelling in Organizations: Facts, Fictions and Fantasies**, Oxford: Oxford University Press.
- Ganter, B., Godin, R. [eds] (2005), **Formal Concept Analysis, ICFCA 2005. Lecture Notes in Computer Science, Vol. 3403**, Berlin, Heidelberg: Springer içinde; Bělohlávek, R., Sklenář, V., "Formal Concept Analysis Constrained by Attribute-Dependency Formulas": 176-191, https://doi.org/10.1007/978-3-540-32262-7_12
- Gorki, M. (2015), **Yararsız Bir Adam** (çev. Şemsa YeğİN), İstanbul: İthaki Ya.
- Gürbilek, N. (2004), **Kör Ayna Kayıp Sark**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hauser, A. (1984), **Sanatın Toplumsal Tarihi** (çev. Yıldız GölöNü), İstanbul: Remzi Kitabevi Ya.
- Heuer, R. J. Jr. (1999), **Psychology of Intelligence Analysis**, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency.
- Kemal, O. (2000), **Murtaza**, İstanbul: B. 14, Tekin Yayınevi.
- Kemal, O. (2008), **Nazım Hikmet'le 3,5 Yıl**, İstanbul: Everest Ya.: 130.
- Kılıçkaya, D. (2018), "Yevsey Klimkov" ile "Murtaza'nın Görev Ahlâkı Bakımından Karşılaştırılması", **Dil ve Edebiyat Araştırmaları**, 18 (Güz): 287-310.
- Lukacs, G. (2012), **Roman Kuramı** (çev. Cem Soydemir), İstanbul: B. 7, Metis Ya.
- Mitchell, D. (2017), **Bulut Atlas** (çev. Bilge Nur Gülmez), İstanbul: Doğan Kitap.
- Moran, B. (1994), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III**, İstanbul: B. 2, İletişim Ya. No. 277/45.
- Moran, B. (2001), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, İstanbul: B. 10, İletişim Ya. No. 19/2.
- Moran, B. (2001), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II**, İstanbul: B. 7, İletişim Ya. No. 108/24.
- Narlı, M. (2001), "30. Ölüm Yıldönümünde Orhan Kemal ve "Murtaza", **Varlık Dergisi**, 1126 (Temmuz): 69-74.
- Narlı, M. (2009), "Postmodern Roman ve Modern Gerçekliğin Yitimi", **Türkbilgi**, 2009/18: 122-132.

- Nathan, R. (2013), "The Value of Literature as Object of Inquiry in Qualitative Research", **University of Toronto Quarterly**, 82 (1): 72-86.
- Ordine, N. (2018), **Faydasızlığın Faydası Manifestosu** (çev. Leyla Tonguç Basmacı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniv. Ya. No. 621/17.
- Örkün, B. (2018), "Orhan Kemal'in Murtaza İsimli Romanını Foucault'nun Özne ve İktidar Kavramlarıyla Birlikte Okumak", **folklor/edebiyat**, 24, 93, 2018/1: 167-176.
- Özalp, İ. (1985), **Yönetim**, Eskişehir: Bayteş Ya.
- Özdağ, Ü. (2009), **İstihbarat Teorisi**, İstanbul: B. 3, Kripto Ya. Genel Ya. No. 2.
- Painter-Morland, M., Deslandes, G. (2014), "Gender and Visionary Leading: Rethinking "Vision" with Bergson, Deleuze and Guattari", **Organization**, 21 (6): 844-866.
- Phillips, N. (1995), "Telling Organizational Tales: On The Role of Narrative Fiction in The Study of Organizations", **Organization Studies**, 16 (4): 625-649.
- Pick, D. (2017), "Rethinking Organization Theory: The Fold, The Rhizome and The Seam Between Organization and The Literary", **Organization**, 24 (6): 800-818.
- Pospelov, Gennadiy N. (1985), **Edebiyat Bilmi I-II** (çev. Yılmaz Onay), Ankara: Bilim ve Sanat Ya. No. 9.
- Proust, M. (2016), **Kayıp Zamanın İzinde** (çev. Rosa Hakmen), İstanbul: YKY Ya.
- Shiller, R. J. (2021), **Anlatı İktisadı** (çev. Gülnihal Kafa), İstanbul: Albaraka Ya. No. 106/20: 37-43.
- Snow, C. P. (1999), **İki Kültür** (çev. Tuncay Birkan), Ankara: B. 2, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları No. 157.
- Solak, Ö. (2016), **Edebiyat Biliminin Disiplinlerarası İmkanları**, Ankara: Pegem Ya..
- Stahl, W. (1962), **Roman Science: Origins, Development and Influence to the Later Middle Ages**, Madison: University of Wisconsin Press.
- Stanzel, F. K. (1997), **Roman Biçimleri** (çev. Fatih Tepebaşı), İstanbul: Cizgi Ya.
- Tepebaşı, F. (2019), **Roman İncelemesi**, Konya: Çizgi Ya.
- Uğurlu, N. (1973), **Orhan Kemal'in İktisat Kahvesi**, İstanbul: Cem Ya.: 477.
- Uturgauri, S. (1989), **Türk Edebiyatı Üzerine** (çev. Atilla Özkırmı), İstanbul: Cem Ya.
- Yavuz, H. (2004), "Kant ile Murtaza", **Picus**, Eylül:57: 177-178.
- İnternet Adresleri:
<http://www.lugatim.com/s/murtaza>
<http://www.orhankemal.org/>
<https://tez.yok.gov.tr>
<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/sosyal-gercekci-roman-yazari-orhan-kemal/1494853>.

Ek 1: Orhan Kemal'in Eserleri

Edebiyata şiir ile başlayan, roman ve hikâyeye demir atan Orhan Kemal, romanlarında belli bir dönemi ve gerçekliği [oto-biyografik romanlar şeklinde] anlatır. İlk öykü kitabı "Ekmek Kavgası (1949) ve Küçük Adamın Notları" otobiyografik romanlardandır. "Babaevi (1949)" çocukluğunu,

ailesinin 1930 yıllardaki siyasal çalkantılar sonucu dağılmasını, hızla yoksullaşmaları, “Avare Yıllar (1950)” Adana’da zor koşullarda geçen gençlik yıllarını, fabrikalardaki işçiliğini, “Cemile”de (1952) Yugoslav göçmeni bir işçi kızla yaşadığı aşkı, evliliğinin ilk yıllarını, Adana’daki işçi mahalle yaşam mücadelesini anlatır. “72.Koğuş (1954)” cezaevi dönemini, yine eşzamanlı yayımlanan “Bereketli Topraklar Üzerinde (1954)” Adana’daki tarım ve fabrika işçilerinin dünyasını, ekmek parası mücadelesini, gurbet zorluklarını, “Avare Yıllar” ve devamı olan “Dünya Evi (1958)” ise evlenmesinin ardından göğüs germek zorunda kaldığı çetin mücadeleyi anlatır. “Vukuat Var (1959), Hanımın Çiftliği (1961), Eskici ve Oğulları (1962), Kanlı Topraklar (1963) ve Kaçak (1970)” Çukurova’daki yaşama ve çalışma düzeni farklı yönleriyle anlatır.

“Grev (1954), Arka Sokak (1956), Babil Kulesi (1957), Kardeş Payı(1957), Dünyada Harp Vardı (1963), Önce Ekmek (1968) gibi öykü kitapları ile Suçlu (1957), Serseri Milyoner (1957), Devlet Kuşu (1957), Gavurun Kızı (1957), Küçücük (1960), El Kızı (1960), Gurbet Kuşları (1962), Sokakların Çocuğu (1963), Bir Filiz Vardı (1965), Yalancı Dünya (1966), Evlerden Biri (1966), Sokaklardan Bir Kız (1968), Kötü Yol (1969)” romanları, sosyal gerçeklik kapsamında “ sosyal endişeleri sanat yolu ile anlatımları içerir. “Arkadaş Islıkları (1968)”, Küçük Adamın Notları kadar otobiyografik öğeler içerse de, gençlik yıllarından izler taşır. “Murtaza (1952)” romanı ise bu kurguların dışında, gece bekçisi tiplmesi ve trajikomik kişiliği ile müstakil bir yere sahiptir. Kısa öykü şeklinde yazılan Murtaza, daha sonra romana dönüşmüştür. Orhan Kemal’in, Murtaza romanındaki mizahi anlatımı “Müfettişler Müfettişi (1966), Üç Kağıtçı (1969)” ve ölümünden sonra yayımlanan “Tersine Dünya (1986)” adlı romanlarında da sürdürmüştür.

Şiir, roman, öykü, oyun ve senaryo olmak üzere toplam [yayınlanmış 27 romanı, 12 öykü kitabı, 5 oyunu; 9 tanesi filme alınmış 10 Senaryo] 53 edebi eseri, çeşitli dergilerde basılmış şiirleri ve 3 film uyarlaması bulunana Orhan Kemal, birçok roman ve öyküsü filme alınan ve sahneye dönemini aşan uyarlanan ender kişilerdendir. 1958’de “Kardeş Payı” ile Sait Faik Hikaye Armağani, 1967’de “72.Koğuş” ile Ankara Sanatsevenler Derneği “En İyi Oyun Yazarı”, 1969’da “Önce Ekmek”e Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü ve ikinci kez Sait Faik Hikaye Armağani’ni kazanmıştır. Orhan Kemal’in 1963 yılında senaryo teknik terimlerini açıkladığı “Senaryo Tekniği” adlı bir kitabı da vardır. (daha geniş bilgi için *bkz.* Eyigün, 2006: 1-4)

Orhan Kemal hiçbir zaman benimsemediği ve dünya görüşünü içermeyen hikâyeler ve romanlar yazmamıştır. Her sabah ezanda kalkıp, öğleye kadar yazmaktan, öğle sonrası yazdıklarını satmak için Babiâli’ye gitmekten hep heyecan duymuştur. Ancak yazdıkları ile bir türlü geçim rahatlığına erişememiştir. Dergilerde çıkmaya devam eden hikâyeleri çok para kazandırmamıştır. Bu dönem yazdığı “Sarhoşlar (1951), Cemile (1952) ve Çamaşırcının Kızı (1951), Fabrika İnsanları (1952) yayınlanmıştır. Özellikle Vatan gazetesinde tefrika olarak yayımlanan Fabrika İnsanları, büyük bir romanın bir parçası olarak tasarlanan “Murtaza” ve 1953 yılında “Bereketli Topraklar Üzerinde”

önce Dünya gazetesinde yayınlanmış, daha sonra 1954'te kitap olarak basılmıştır. Aynı yıl "Grev" ve "72. Koğuş" yayımlanmıştır. 1956 yılında altı kitabı basıma hazır hale gelmiştir. "Dünya Evi" Dünya gazetesinde, "Hanımın Çiftliği" Vatan gazetesinde tefrika olmuştur, "Arka Sokak" Yeditepe Yayınları arasında çıkmıştır. Orhan Kemal'in yazdığı ve yayınladığı hikâye ve kitaplar, döneminde sakıncalı bulunarak izlenmiş ve bazen de kovuşturmayaya tabi tutulmuştur.

1957 yılında "Suçlu, Serseri Milyoner ve Babil Kulesi" hikaye kitapları basılmıştır. Yoksulluk ile mücadele eden fakir insanları, işçileri ve onların dertlerini anlattığı "Kardeş Payı hikayesi" ile Sait Faik Hikaye Ödülü'nü almıştır. 1954 yılında tefrika edilen "Vukuat Var" 1958 yılında kitap olarak basılmıştır. 1957 yılında Ulus gazetesinde tefrika edilen "Devlet Kuşu", 1958 yılında Aziz Nesin ve Kemal Tahir'in birlikte kurduğu "Düşün Yayınevi" tarafından yayınlanmıştır. "Devlet Kuşu" 1958 yılında basılmıştır. Roman 1961 yılında Memduh Ün tarafından "Avare Mustafa" adı ile sinemaya uyarlanmış, daha sonr, roman bir tiyatro oyunu olarak yazılmıştır. Orhan Kemal'in sahnelenmiş ilk oyunu olan "İspinozlar"a kaynak olmuştur. Orhan Kemal Devlet Kuşu romanını oyun haline getirip Şehir Tiyatrosu'na vermiştir. Oyun kitap olarak 1965 yılında "Varlık Yayınları" tarafından basılmıştır. Daha sonra "Murtaza'yı ve 72. Koğuş'u" oyunlaştırmıştır. Böylece, Orhan Kemal'in sahnelenmiş oyunları [İspinozlar, 72. Koğuş, Eskici Dükkanı, Bekçi Murtaza ve Kardeş Payı] 5'e yüklemiştir.

1950 yılların sonunda hareketlilik kazanan Türk sinemasında senaryo yazarlığı, geçim sağlama konusunda yeni bir olanak yaratmıştır. 1960 yılında "Küçücük, Dünya Evi ve El Kızı" yayımlanmış, "Sokakların Çocuğu" Son Havadis gazetesinde tefrika edilmiştir. Lütfi Akad ile bir film senaryo çalışmasına bağlı yazılan "Gurbet Kuşları" kitap olarak 1962 yılında yayımlanmıştır. 1958 yılında "Eskici Dükkanı" olarak tefrika edilen roman ise, "Eskici ve Oğulları" adı altında 1962 yılında yayınlanmıştır. 1963 yılında Orhan Kemal'in "Sokakların Çocuğu, Kanlı Topraklar, Mahalle Kavgası ve Dünyada Harp Vardı" adlı dört kitabı birden basılmıştır. Bu arada kitapları ideolojik paralellik bulan SSBC dikkat çekmiş ve Rusça çevirileri yayınlanmıştır.

1965 yılında, İstanbul'un bir kenar mahallesinde yaşayan 17 yaşında bir genç kız Filiz'in [gerçek adı Ülkü olan] yaşam öyküsünü anlattığı "Bir Filiz Vardı" romanı basılmıştır. Roman, Orhan Kemal'in 1960'lı yıllarda gerçek yaşantısına bağlı kaleme alınmıştır. Bu nedenle roman Orhan Kemal'in otobiyografik romana dönüş yaptığı romanı olarak tanınmıştır. Bu roman fakir bir genç kızın bireysel trajedisinin, yaşanan bozuk toplumsal yapı ile birlikte ele almıştır. Gerçekte Orhan Kemal, Ülkü ile birlikte yaşama girişimi bulunsa da, çok sürmemiştir. Ancak bu durumdan vefakâr eşi oldukça sarsılmıştır.

1966 yılında "Murtaza'yı oyun olarak tekrar kaleme almış, "İşsiz (Hikaye), Evlerden Biri, Müfettişler Müfettişi" kitap olarak yayınlanmıştır. Bir dergide "Yeşilçam Sokağı" adıyla yayınlanmış olan eseri, "Yalancı Dünya" adıyla kitap olarak çıkmıştır.

Orhan Kemal, “72. Koğuş” oyununu 1966 yılında tamamlamıştır. Asaf Çiğiltepe'nin yönettiği Ankara Sanat Tiyatrosu 1967 Ocağında 72. Koğuş'u oynamıştır. Orhan Kemal aynı yıl “Arkadaş Islıkları” romanını bitirerek Cumhuriyet Gazetesi'ne vermiş, “Müfettişler Müfettişi” romanının ikinci cildine başlamış, “Eskici ve Oğulları” oyununu tamamlamıştır.

1966 yılında, “ihtilalci Sosyalizm” ithamı ile komünist yeraltı [hücre teşkilatı] çalışmaları kapsamında, TCK 141-142 maddelerine istinaden tutuklanmış, Sultanahmet cezaevine 36 gün kalmıştır. Gazetecilik, habercilik yapan Orhan Kemal, ancak ölümünden 3 yıl önce (1967) 2 odalı ev satın alabilmiştir. 1967 yazında iki kriz geçirmiş, 2 hafta hastanede yatmış, çıkmıştır. Yalova Kaymakamı [eski adıyla Balina, İspinozlar] adlı oyunu, 1968 yılında dönemin önemli tiyatrolarından Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda sahnelenmeye başlamış, hatta Boyacı Bayram rolünü Orhan Kemal oynamıştır. 1968'de, “Önce Ekmek, Arkadaş Islıkları, Sokaklardan Bir Kız” yayımlanmıştır. Ankara Sanat Tiyatrosu'nda 372 kez temsil edilen “72. Koğuş” oyunu ile Orhan Kemal “Yılın En Başarılı Oyun Yazarı” seçilmiştir. 1968 yılında birkaç ameliyat geçiren Orhan Kemal, 1969 yılında yinelenen hastalığı nedeni ile bir ay kadar tekrar hastanede yatmak zorunda kalmıştır. Nisan 1969 yılında, “Eskici ve Oğulları” Ankara Sanat Tiyatrosunda “Eskici Dükkanı” adıyla sahnelenmiştir. “Önce Ekmek”, Sait Faik Hikaye Armağanını kazanmış, yine aynı yıl “Murtaza” romanı genişletilmiş olarak tekrar basılmıştır.

1969 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'nin davetlisi olarak eşiyle birlikte Moskova'ya gitmiştir. Orada bir kanama geçirmiş ve hastaneye kaldırılmıştır. Doktorlar en az bir kaç ay kalıp tedavi görmesi gerektiğini kendisine bir raporla bildirmelerine rağmen, Orhan Kemal tedavisi bitmeden İstanbul'a dönmüştür. Ankara Sanat Tiyatrosu Ekim 1969 yılında “Orhan Kemal'e Saygı Haftası” düzenlemiştir. Aynı yıl Cumhuriyet gazetesinde “Üç Kağıtçı” tefrika edilmiş ve “Kötü Yol” romanı kitap olarak yayımlanmıştır. Orhan Kemal, Sait Faik Hikaye Armağanını kazanan “Önce Ekmek”, adlı hikaye kitabıyla bu kez de “Türk Dil Kurumu'nun Hikaye Ödülü”nü almıştır.